

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Gender mainstreaming

(cesty a možnosti realizace rovných příležitostí pro ženy a muže v české společnosti)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Zdeněk Doležel, PhD.

Vypracoval:
Alena Doleželová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Gender mainstreaming“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno, 20. 4. 2009

.....
Alena Doleželová

Poděkování

Děkuji panu PhDr.Zdeňku Doleželovi, PhD. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Alena Doleželová

Brno 2009

Obsah

Na úvod.....	2
1. Rovné příležitosti pro ženy a muže v české společnosti.....	5
1.1. Základní pojmy. Gender jako kulturní konstrukce	5
1.2. Význam rozlišování pojmů pohlaví (sex) a rod (gender)	8
1.3. Rodové stereotypy	9
1.4. Utváření pojmů žena a muž v naší kulturní tradici	10
1.4.1. Biologický determinismus	11
1.4.2. Psychoanalytické teorie	12
1.4.3. Zkoumání faktorové analýzy	13
1.4.4. Sociální konstruktivismus	13
1.4.5. Alternativa středu	14
1.4.6. Lokalizace gender	14
1.5. Feminismus	14
2. Kulturně – historické aspekty a kořeny vzniku „ženské otázky“	18
2.1. Vznik a vývoj ženského hnutí ve světě.....	18
2.2. Základy ženského hnutí v Čechách.....	19
2.3. Období první republiky	21
2.4. Období od druhé světové války do roku 1989	22
2.5. Situace v České republice po roce 1989	23
2.5.1. Kladný posun v posuzování významu práv žen.....	24
2.5.2. Zkoumání problematiky gender v České republice	25
2.5.3. Nevládní ženské organizace v České republice	26
3. Mezinárodní kontext rovnosti příležitostí žen a mužů.....	28
3.1. Současný stav plnění závazků genderové rovnosti ve světě.....	28
3.2. Mezinárodní právní normy.....	30
3.2.1. Dokumenty Organizace Spojených národů.....	30
3.2.2. Dokumenty Rady Evropy.....	32
3.2.3. Dokumenty Evropské unie.....	33
3.2.4. Princip rovného zacházení se ženami a muži v legislativě Evropské unie .	35
4. Politika rovných příležitostí – trend vlády České republiky.....	43
4.1. Rada vlády pro rovné příležitosti mužů a žen.....	43
4.1.1. Oddělení sekretariátu Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů	44
4.2. Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže..	45
4.2.1. Současný stav v rovných příležitostech pro ženy a muže – z pohledu statistiky	47
4.3. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR - Iniciativa Společenství EQUAL51 .	53
4.3.1. Příručka programu iniciativy Společenství EQUAL – několik statistických údajů.....	53
Závěrem	57
Resumé.....	59
Anotace	60
Použitá literatura	61

Na úvod

Celá staletí přetrvává v euroamerické kultuře, vycházející z judaisticko-helénsko-křesťanské tradice oslava patriarchátu a přesvědčení, že podřízené postavení ženy je vůle nebes. Je nezvratným faktem, že ve většině kultur mají více moci a autority muži než ženy a jejich vztah lze klasifikovat jak vztah subordinace a dominance. A ačkoliv i dnes lze v lehkém konverzačním tónu dámy okouzlovat tím známým „Cherchez la Femme“, je naše současná společnost stále silně patriarchální, strukturovaná a zahrnuje v sobě hierarchii sociálních vztahů a institucí, v kterých a prostřednictvím kterých, může být dominance mužů na ženami uplatňována.

Už ve starozákonní literatuře je mnohdy obsaženo hluboké, mnohdy podvědomé opovržení ženami.¹ „Blahoslaven budiž Bůh, náš Pán a Pán všeho světa, že mne neucinił ženou“, modlili se Židé v ranní modlitbě.

Ani na prahu třetího tisíciletí nelze popřít skutečnost, že v realitě pracovního, politického či soukromého života fungují hluboko zakořeněné předsudky vůči rozdělení rolí v naší společnosti. Převážná většina žen přijímá tuto skutečnost jako samozřejmost a představa sebeuplatnění se primárně promítá do „biologicky předurčené role“. Muži a ženy zastávají odlišná povolání i činnosti, mají odlišné příležitosti ve světě ekonomiky. Všeobecně má vyšší společenský status muž a to i při stejném vzdělání a stupni společenského postavení. Ženy jsou víc než muži spojovány s péčí o děti a o domácnost. I vzdělaná žena je ochotna vzdát se perspektivní profesní kariéry a hledat svou seberealizaci v péči o rodinu. Sociální role mužů a žen nejsou pouze odlišné, ale jsou i jinak ohodnocovány. Feminizace určitého povolání vede zpravidla ke snížení jeho společenské prestiže – u profesí, které se staly víceméně femininními (např. učitel, farmaceut, zdravotní personál), klesla současně jejich společenská prestiž i úroveň platů. Mužská dominance je ve společnosti, ve způsobu myšlení i v jazyce hluboce zakořeněna.

Dovolím si malou ilustraci: „Tyto dámy používají k myšlení něco jiného než mozek. Asi nám nemohou zapomenout, že muži byli na světě první a ony pocházejí z našeho žebra. Jsou ženy, které se s tím smířily, a jsou ženy, které se chovají takto“.

Citovaný výrok nepochází z pera autora pobouřeného začátky feministického hnutí v 18. či 19. století, ale z úst jednoho z poslanců českého parlamentu o jedné mírně recesistické protestné akci feministek.²

Je nedobré stavět ženu proti muži a vytvářet bariéru iracionální zášti. Stejně nedobré je setrvávat v iluzi, že „ten pravý“ je mužský svět, zatímco svět ženský – zredukovaný na péči o rodinu a děti – je něco druhořadého. Rodové stereotypy se mění velmi těžko – přeměna se musí odehrát v myšlení lidí a ve změně jejich tradičního chování. O tom, že současná společnost je schopna takovéto změny přijmout svědčí postupné plnění cílů strategie zemí Evropské unie v oblasti rovnosti příležitostí mužů a žen. Dosažené pokroky však nelze přeceňovat. Postup směrem k tzv. generové rovnosti se stále setkává s řadou překážek. Stále hledáme optimální cesty, adekvátní metody a nové přístupy k jejímu dosažení. Jedním z těchto nástrojů je současné době i gender mainstreaming - metoda, která se zaměřuje na využití různých postupů k zapojení mužů i žen do přípravy společné budoucnosti. Takové budoucnosti, v níž by se soužití žen a mužů mělo vyznačovat stále větší mírou pochopení a vzájemnosti.

Cílem této práce je přispět alespoň skromnou mírou k postupnému dosažení tohoto cíle. K volbě tématu mne motivoval pohled na tuto otázku z pozice studenta oboru Sociální pedagogika a zároveň nezbytnost začlenit otázku rovnosti do mé každodenní práce vedoucího pracovníka ve státní správě. Nebylo v mých silách pojmout problematiku rovnosti příležitostí žen a mužů v celé šířce – stranou jsem ponechala specifické otázky násilí na ženách, participaci žen na politickém životě i oblast vztahů v rodině, které by zasluhovaly zvláštní studie. Přesto bych byla ráda, kdyby tato práce zaměřená, v souladu s mou profesí, převážně na otázky gender rovnosti v zaměstnání a postavení žen na trhu práce, posloužila dalším „pionýrům“, kteří se stanou realizátory politiky rovných příležitostí v oblasti zaměstnanosti ve státní správě jako přehled relevantních informací, umožňujících někdy tak potřebnou argumentaci.

Práce je rozčleněna na čtyři základní kapitoly. Úvodní část je věnována osvětlení základních pojmů, popisu vytváření rodových rolí v naší kulturní tradici a některým teoretickým východiskům a současným přístupům k problematice gender.

V druhé kapitole se zabývám kulturně-historickými aspekty vzniku a formování úsilí žen o svá práva a vývoji ženské otázky v České republice od počátku až do současnosti. Opatřením na podporu rovných příležitostí v mezinárodním kontextu, zejména z pohledu nové legislativy Evropské unie je věnována kapitola třetí.

V kapitole čtvrté se zabývám politikou rovných příležitostí pro ženy a muže jako trendu vlády ČR, tedy její aplikací na naše současné společenské podmínky spolu s prezentací statistických dat, zaměřených na postavení žen a mužů ve společnosti. Statistiku považuji za první krok k další gender analýze. Analýza současné situace je nástrojem k identifikaci nejzávažnějších problémů a východiskem formulace a realizace opatření, která s využitím postupů gender mainstreamingu, přispějí k vytváření předpokladů pro skutečné dosažení rovnosti mužů a žen v společenské praxi a k postupné změně tradičních rodových stereotypů, zafixovaných v naší kultuře.

1. Rovné příležitosti pro ženy a muže v české společnosti.

Různé kultury rozdělují lidi do dvou skupin – na muže a ženy. Pohlaví narozeného člověka ovlivňuje utváření jeho identity a celý jeho další život. Pro další pojednání o problematice gender a o otázkách rovnosti žen a mužů je nezbytné definovat nejdůležitější pojmy, se kterými se v této souvislosti setkáváme v praxi i v odborné literatuře.

1.1. Základní pojmy. Gender jako kulturní konstrukce

Definice podle Velkého sociologického slovníku vymezuje tento pojem následovně: „Pohlaví – jedna ze dvou základních biologicko-sociálních charakteristik každého lidského jedince (...) Biologicky se pohlaví jedince určuje podle přítomnosti pohlavních chromozomů, ale existují i další kritéria (...) Tzv. sociální pohlaví je to, které má dotyčný úředně zapsáno. Uvedená vymezení pohlaví se u většiny jedinců překrývají, tzn. shodně vedou ke stanovení, zde jde o muže, nebo o ženu (...)”³.

Pohlaví – sex, označuje znaky, které jsou nám dány biologicky, od přírody.

Termín *gender* znamená v řečtině, ze které byl přejat do řady dalších jazyků, rod. Tento termín je používán pro skupiny vlastností a chování formované kulturou a spojené s obrazem muže a ženy. Pojem **gender – sociální rod**, je definován jako pojem, který odkazuje na sociální rozdíly (na rozdíl od biologických rozdílů) mezi muži a ženami. Tyto rozdíly jsou kulturně a sociálně podmíněné, konstruované, tj. mohou se měnit v průběhu času a jsou velmi rozdílné jak v rámci jedné kultury, tak mezi kulturami. Jsou předmětem socializace. Za vyčerpávající lze považovat definici podle J.Šiklové: „...gender neboli rod je sociální konstrukcí (nikoli tedy biologickou daností, jak je tomu v případě pohlaví), ke které jsou vázány askriptivní, neboli připsované či očekávané sociální role, ale i předsudky, stereotypy, hodnocení a sebehodnocení, představy o tom co je či není pro muže, nebo ženu správné a vhodné“⁴.

Jak dále J.Šiklová uvádí, „ lidé obvykle reflektují svoje sociální postavení, svůj třídní původ, rasu, národnost, etnikum stejně jako předsudky k těmto kategoriím vázané, ale neuvědomují si, že obdobně jsou determinováni i tím, ke kterému pohlaví potažmo rodu náležejí.“ Gender tedy vymezuje především sociální a kulturní podmíněnost rozdílných rolí muže a ženy. Závaznost těchto rozdílů není tedy přirozeným, neměnným stavem, ale dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi mužem a ženami.

Kategorii rod – gender lze tedy definovat jak kulturou formovanou skupinu vlastností a chování spojenou s obrazem ženy a muže. Je to kulturní norma, která podmiňuje psychosociální vývoj konkrétních mužů a žen, a současně je to kulturní struktura, která organizuje sociální vztahy mezi ženami a muži.

Rodové normy organizují a usměrňují náš duchovní, sociální, symbolický svět a oblast naší komunikace. Zajišťují reprodukci mužských a ženských charakteristik, stereotypů, symbolů a dělby práce mezi rody. Ovlivňují formování schopností, zájmů a působí až do podvědomých psychických struktur. Rozlišit mezi rodovou normou a rodovým stereotypem není jednoduché, stereotyp je jistý typ normy, vyznačující se rigiditou, přílišnou jednoznačností, setrvačným opakováním (Kiczková, Z.,2001). Rodové normy jsou historicky podmíněné a jejich platnost je pouze parciální. Pokud se tato skutečnost ignoruje, z rodových norem se stávají rodové stereotypy⁵.

Pod termínem **společnost** se v nejširším slova smyslu rozumí lidstvo jako celek. Používá se jako označení pro „...lidský rod, pro největší společenskou skupinu, k níž jedinec může náležet, sociální agregát obou pohlaví a různých věkových skupin spojených v soběstačné uskupení, jež si vytvořilo vlastní instituce, které respektuje a kulturu, kterou sdílí; v nejužším smyslu soubor osob žijících ve skupinách jež jsou vzájemně propojeny, na společném, vymezeném a ohraničeném teritoriu kontrolovaném politickou mocí, sdílejících základní společné hodnoty, řídících se těmiž základními normami a chovajících se podle ustálených, kulturních vzorů...“⁶³.

Pojem **genderová rovnost** označuje skutečnost, že **všichni lidé mohou svobodně rozvíjet svoje osobní schopnosti, a činit rozhodnutí bez omezení, která určují**

gender role, a že rozdílné chování, aspirace a potřeby žen a mužů budou považovány za rovné, budou stejně hodnoceny a budou stejně podporovány.

Termín **rovné příležitosti pro ženy a muže** označuje **podmínky, které umožňují všem lidem svobodně rozvíjet svoje osobní schopnosti, a činit rozhodnutí bez omezení, která by představovaly gender role nebo jakékoliv bariéry pro účast na ekonomickém, politickém a sociálním životě na základě pohlaví.**

Pod termínem **rovné zacházení pro ženy a muže** se rozumí **zabezpečení neexistence přímé nebo nepřímé diskriminace na základě pohlaví.**

Politiku rovnosti příležitostí možno charakterizovat **jako snahu o zavedení opatření a nástrojů, které by měly odstranit strukturálně podmíněnou diskriminaci vůči skupině, anebo jak úsilí o změnu neadekvátní legislativy, která produkuje prvky institucionální a strukturální diskriminace⁷.**

O **gender mainstreaming** se začalo mluvit v celosvětovém rámci, jako o nové strategii na ochranu před diskriminací a na podporu vytváření vytvoření podmínek, ve kterých mohou ženy využívat plně svá lidská práva, po Třetí světové konferenci o ženách pod záštitou Organizace spojených národů, konané v roce 1985 v Nairobi. Samotné slovo „mainstreaming“ je přeložitelné obtížně. Jednoznačná definice dosud neexistuje. Některé definice se pokoušejí o zapracování „ženského pohledu“ do rozhodovacích procesů, jiné se soustřeďují na potřebu reorganizace různých institucí tak, aby zohledňovaly potřeby žen. Skupina expertů Rady Evropy, která se zabývala definováním, metodologií a pozitivními příklady gender mainstreaming, vypracovala tuto definici: **„Gender mainstreaming je (re)organizace, zlepšení, rozvoj a vyhodnocování politických procesů takovým způsobem, který včleňuje rodovou rovnost do všech opatření na všech úrovních a stupních“.**

Politika rovnosti příležitostí se řadí k tzv. politikám reformním. V západních zemích má bohatou tradici zejména ve Skandinávii. Objevuje se pod různými názvy, které reflektují jistou různost obsahů. Např. v USA je používán termín pozitivní diskriminace, ve Švédsku rovnost rodů – rovnost gender (gender equality), v Kanadě zaměstnanecká rovnost (employment equality), v Austrálii rovné pracovní příležitosti pro ženy (equal

employment opportunity for women), v Holandsku a Norsku pozitivní přístup (positive action). V dokumentech Evropské unie se používá pojem „gender equality“ a v České republice se překládá jako rovnost příležitostí.

Pro úplnost doplníme tyto definice krátkým objasněním termínů **women studies** a **gender studies**. **Women studies**, v překladu **ženská studia**, přednášená na západních univerzitách, jsou **zaměřena na studium problematiky žen a vytváření citlivosti k jejímu vnímání**. **Gender studies**, v překladu **rodová studia**, jsou **samostatnou humanitní vědeckou disciplínou, sledující a interpretující sociálně a kulturně podmíněné rozdíly mezi muži a ženami**. Neomezuje se na problematiku ženy, ale **zkoumá v celé šířce otázku vztahu žen a mužů ve společnosti a v určitých kulturách v současnosti i minulosti**.

Pojem **feminismus** označuje **světový názor žen, které filozoficky a ideologicky reflektují své postavení a hlásí se o svá práva**.

Feminismus má mnoho směrů a forem. Těmto otázkám budeme věnovat pozornost v dalších kapitolách.

1.2. Význam rozlišování pojmů pohlaví (sex) a rod (gender)

Proč je vlastně tak důležité rozlišení pojmů pohlaví (sex) a rod (gender)? Tuto otázku lze považovat za zásadní, protože sociální příležitosti mužů a žen ve společnosti závisí právě od rodu (gender) a od zásadních změn mocenských vztahů mezi rody v kulturní, politické a symbolické sféře (Kiczková, Z., 2001)⁵.

Rod je historicky zformulovaná kategorie, jejíž pomocí lze:

Odhalovat zanedbávané, potlačované a zamlčované zkušenosti a zájmy žen i to jak se tyto zkušenosti utvářejí, analyzovat příčiny nerovnosti, diskriminace i znevažování ženského rodu ve všech společenských oblastech a na všech úrovních (individuální, společenské, politické a symbolické). Rod je indikátor sociálních nerovností ve všech sociálních oblastech: v patriarchální rodině, na trhu práce, ve sféře práva, v systémech sociální péče apod.

1.3. Rodové stereotypy

Dějiny dokazují, že v rodových vztazích vznikly asymetrie v prospěch mužů. Je proto od začátku důležité vědět, co jsou rodové stereotypy, k čemu slouží a jak je překonávat. Agentura FOCUS v roce 1995⁸ zjišťovala, jaké vlastnosti by měl mít „správný muž“ a „správná žena“ podle představ a přesvědčení lidí. Jako specificky ženské atributy jmenovali respondenti: schopnost pečovat o domácnost, jemnost, citlivost k problémům jiných, příjemný vzhled a krásu. Obraz „správného muže“ tvořily tyto vlastnosti: schopnost finančně zajistit rodinu, samostatně rozhodovat, autorita doma a v rodině, podnikavost, fyzická síla, touha vyniknout v práci. Za univerzální charakteristiky, které nemají generovou dimenzi, označili: dobrou výchovu, toleranci, rozvážnost, autoritu v zaměstnání.

S rozdílným očekáváním vůči mužům a ženám korespondují i výsledky mnoha jiných výzkumů. K mužům se přiřadují takové vlastnosti, které jim umožňují realizaci ve sféře veřejné, zejména v zaměstnání (racionální, pracovitost, tvrdohlavost, sebevědomí, profesionalita, logika, dominance, cílevědomost, odpovědnost), zatímco ženy charakterizují takovými vlastnostmi, které v tradičním rozdělení práce na sféru veřejnou (pracovní) a privátní (domácí), patří k vykonávání činnosti v té druhé – privátní sféře (jemnost, něha, trpělivost, opora, péče, odpovědnost, schopnost odpouštět, věrnost)⁵. Tyto rodové stereotypy nejsou polarizovány jenom podle vlastností, ale i podle činností a chování. Nejčastější předsudky o ženách a jejich „přirozených“ vlastnostech a projevech chování uvádí Eva Hauserová⁹ např.:

- Muži jsou racionální a tedy ženy jsou iracionální.
- Žena má vrozenou pečlivost o kohokoliv a cokoliv, a proto by měla svá snažení omezit na tuto oblast, v níž vyniká.
- Ženy mají u nás přece všechna práva a naprostou volnost, nic jim v rozletu a seberealizaci nebrání.

Bylo by možné uvést ještě mnoho důkazů, že ve vnímání rodů, pohledech na muže a ženy a jejich „přirozené“ vlastnosti, činnosti a způsoby chování přetrvávají stereotypy.

Tyto stereotypy, s nimiž se muži a ženy setkávají denně na pracovišti, doma, v médiích, ve veřejných prostorech, v reklamě apod., ovlivňují ve svých důsledcích kvalitu vztahů mezi muži a ženami a celou společnost.

Mužské a ženské role jsou rigidně stanovené, rozlišené a společensky kontrolované. Vžitě stereotypy a představy, co dělá muže mužem a ženu ženou, jsou pocíťované jako něco daného. Přestože ve světě existují dva způsoby rodového bytí, ten jeden je považován za dominantní a ten diktuje normy, určuje pravidla hry, formuje jazyk a vytváří a reprodukuje specifické mocenské struktury ve veřejném a privátním životě⁵. V moderní společnosti odvolávání se na ženskou přirozenost legitimizovalo moc při zařazování žen do sféry privátní, rodinné, zatím co pro muže byla vyhrazena sféra veřejná, politická. Zafixoval se stereotyp muže – živitele a ženy – manželky a matky (pečovatelky). Přestože dnes ženy vstoupily i do sféry veřejné, privátní sféra – rodina zůstává stále doménou žen. Současné působení v obou sférách přináší mnohé problémy a napětí (před dnešními ženami nejednou stojí dilema které z nich se vzdát – zda preferovat rodinu anebo profesi). Toto dilema a napětí mezi rodinou a prací už není pouze osobním, ale zásadním politickým problémem, který si vyžaduje brzké řešení.

1.4. Utváření pojmů žena a muž v naší kulturní tradici

Předpoklady, na kterých je založen dichotomický a hierarchický vztah mezi mužským a ženským, byl předmětem zájmu mnoha odborníků (filosofů, psychologů, sociologů) a i dnes se stává předmětem feministických analýz. Patriarchát, tedy hierarchie sociálních vztahů a institucí v kterých a prostřednictvím kterých je uplatňována dominance mužů na ženami mužů je poměrně stará záležitost¹⁰. Mužská dominance je hluboce zakořeněna v našem způsobu myšlení. V našem sociálním světě je předávána z generace na generaci částečně skrze sdílené symbolické systémy, které zahrnují např. jazyk a náboženství. Je však důležité, že sociální svět tvoří lidé. Produktem lidí je kultura, která se vytvářela po celou dlouhou dobu existence lidstva a právě proto často pohlížíme na určité kulturní významy jako na fakta daná přírodou. Novodobé kulturní tradici jsou pojmy maskulinity a feminity utvářeny a vykládány jednak jako univerzální pojmy, tedy pojmy které mají obecně platný význam a zároveň

jako binární pojmy, tedy pojmy protikladné, které se vzájemně doplňují a společně tvoří celek¹¹. Existuje několik základních směrů, jejichž snahou bylo tyto pojmy identifikovat a vyvozovat z nich závěry a které i dnes tvoří teoretická východiska odborníků, kteří se dané problematice věnují. Uvedme aspoň základní směry.

1.4.1. Biologický determinismus

V pojetí **biologického determinismu** vyjadřují pojmy muž a žena evidentní biologické fakty. Feminita a maskulinita jsou biologicky dané charakteristiky. Feminita ženy se vztahuje k pohlavním znakům a instinktivně podmíněné péči o potomky. Přírozená role žen spočívá tedy v rození dětí, péči o druhé a je spojována se sférou rodiny. Maskulinita muže je dána pohlavními znaky a hormonálně podmíněnou pohotovostí k agresivitě. Muž je v důsledku těchto biologických daností ochráncem a živitelem. Rozdílné role mužů a žen vznikají na základě vrozených biologických, resp. fyziologických a psychologických rozdílů, od nichž se odvozuje i přírozená dělba práce; tato přírozenost je neměnná. **Biologizující pojetí**, obsažené v této tradici, je široce uznávané.

Z biologického determinismu vycházejí **teorie sociobiologické**. Sociobiologie se snaží dokázat, že sociální odlišnost muže a ženy je součástí našeho biologického vybavení. Genetický základ této odlišnosti si lidský rod nese od doby, kdy muž bojoval a lovil a žena pečovala o mláďata. Stav mužské dominance je přírozený a neměnný, muži a ženy se setkávají pouze v době oplodňování. Geneticky predestinovaná je i sexuální zdrženlivost žen a sexuální nestálost mužů.

1.4.2. Psychoanalytické teorie

Pojetí muže a ženy, maskulinity a feminity v zorném úhlu psychoanalytická teorie reprezentované Sigmundem Freudem, vychází ze symbolického významu anatomické odlišnosti muže a ženy, její interpretace a z toho odvozené odlišnosti psychiky muže a ženy. Základem vývoje mužské či ženské identity je přítomnost či chybění penisu u dítěte. Dívky po zjištění své odlišnosti trpí méněcenností. Ze stejného důvodu podceňuje i matku, s níž se však – jako bytost rovněž druhořadá, identifikuje. Sigmund Freud klade model mužského vývoje jako normu a vývoj ženy porovnává vůči ní jako deficitní. Tato teorie vytváření ženské a mužské identity patřila, a i dnes patří, přes svoji rozporuplnost k nejmocnějším.

Do širokého kulturního povědomí přešlo psychoanalytické hledisko Carla Gustava Junga, založené na myšlence kolektivního nevědomí a archetypů jakožto obecných struktur lidské kolektivní nevědomé psychiky, majících své kulturně – historické paralely v úrovni mytologické. Kolektivní nevědomí je podle Carla Gustava Junga přenášeno v anatomických strukturách mozku jako obecné dědictví lidského druhu. Archetypy jsou vrozené obsahy tohoto nevědomí, které vyjadřují nesčíslné typické životní zkušenosti našich předků. Žena je podle Junga v lidském nevědomí zastoupena především jako archetyp matky. Archetyp matky má (jako všechny archetypy) množství aspektů. Zahrnuje typické formy jako vlastní matka a babička, nevlastní matka a tchyně a dále pak pramáti, bohyně, zvláště Matka boží, panna a mateřská milenka. Ke všem těmto formám uvádí Jung jejich různé mytologické představitelky, hlubší analýza by však překračovala rámce této kapitoly. S mateřským archetypem jsou spojeny symboly, které mohou mít smysl tak zcela pozitivní, jak ambivalentní anebo zcela negativní. Podstatné jsou společné rysy archetypu matky, které Jung charakterizuje jako mateřské – magická autorita ženství, moudrost a výšiny ducha mimo rozum, to co je dobrotivé, pečující, snášenlivé, poskytující růst, plodnost a potravu, pomáhající instinkt a zároveň to, co je tajné, skryté, temné, pohlcující, vzbuzující strach a neodvratné.

Nejpodstatnější aspekty archetypu matky jsou добрota, vášeň a temnota. Jejich rozpornost ilustruje archetyp Velké Matky, který je podle Jungových žáků přítomný v nejrůznějších bohyních plodnosti, archetyp založený na spojení plodnosti a

destruktivní síly. Mužský princip, Animus a ženský princip, Anima, se setkávají v konkrétních mužích a ženách.

1.4.3. Zkoumání faktorové analýzy

Feminita v protikladu k maskulinitě se objevuje ve zkoumání faktorové analýzy J. P. Guilforda. Podle výsledků faktorové analýzy se objevuje hlavní rozdíl mezi ženou a mužem v oblasti emocionality. Femininní osobnost se odlišuje od osobnosti maskulinní zejména vyšší emoční vzrušivostí, expresivitou, labilitou a estetickými zájmy. Maskulinita a feminita jsou chápány jako vlastnosti, které jsou měřitelné a u osobnosti se mohou vyskytovat ve větší anebo menší míře.

Uvedené názory a teorie sice reflektují rozdíly v chování a vlastnostech mužů a žen, ale neberou v úvahu kulturní, sociální, historické a politické faktory utváření těchto rozdílů. Mužské a ženské vlastnosti považují za přirozené a pojem muž a žena jsou normativními pojmy, gender je ztotožněn s pohlavím.

1.4.4. Sociální konstruktivismus

Podle **sociálního konstruktivismu** se rozdíly mezi muži a ženami vytvářejí či konstruují v určitém společenském či kulturním kontextu. Myšlenkám sociálního konstruktivismu předcházely antropologické výzkumy Margaret Mead (1935), které byly považovány za důkaz zásadního významu socializace pro vznik rozdílů mezi muži a ženami. Ve studii „Sex and Temperament in Three Primitive Societies“ popsala rozdílné mužské a ženské role u tří kmenů na Nové Guineji. Podle těchto teorií, mužské a ženské role nejsou determinovány biologickými rozdíly, nýbrž sociálně konstruovanou kategorií, nazývanou gender.

1.4.5. Alternativa středu

O kompromis mezi determinací biologickou a společenskou se pokouší zastánci alternativy středu. Podle nich sice existuje mezi ženami a muži biologická nestejnost, jinakost, ale ta ještě sama o sobě nemusí nutně znamenat nerovnost mužů a žen ve společnosti. Příkladem takového přístupu je **ekofeminismus** kladoucí důraz na hodnotu života a mateřství¹².

1.4.6. Lokalizace gender

Další diskuse se vedou o gender a jeho lokalizaci buď uvnitř jednotlivce anebo v prostoru sociální interakce. Esencialistické teorie lokalizují gender jako stálé a neměnné vlastnosti jedince, které lze od sociálně – kulturního kontextu oddělit. Mluví o vlastnostech typicky ženských a typicky mužských, ale neuvádí je do souvislosti se sociálními okolnostmi života. Naopak konstrukcionismus lokalizuje gender jako konstrukt do oblasti sociální interakce, která je pak povahy femininní anebo maskulinní jako výsledek sociálního konsensu o vhodnosti určitého chování¹³. Přestože mohou být tyto názory zdrojem mnoha zajímavých podnětů, jejich podrobnější analýza by překročila rámec této práce.

1.5. Feminismus

Feminismus není identický s hnutím žen za jejich lidská práva ani s problematikou gender, přestože je od sebe nelze ani zcela oddělit. Jiřina Šiklová vymezuje feminismus či feminismy jak „... ideologický, filozofický a světový názor žen, které jsou schopny svoje postavení ideově a filozoficky reflektovat a hlásí se o svá práva. Feminismus je často chápán i jako ideologická platforma hnutí žen se specifickým politickým zaměřením“⁴. Tato autorka obecně pojímá feminismus jak „... schopnost a ochotu přijmout možnost i jiné interpretace a vidění reality, než na jakou jsme byli dosud zvyklí. Je to filozofický směr zdůrazňující právo, nárok na přijetí „jinakosti pohledu a přístupu druhého člověka, právo a nárok interpretovat skutečnosti i jinak, než jak to odpovídá současnému kánonu“⁴.

První vlna feminismu

Tzv. **první vlna feminismu** ve světě probíhala od 50. let 20. století v podobě hnutí za osvobození ženy. Jeho cílem bylo uvést v praxi již vybojovanou právní rovnoprávnost a případně i zavést nové antidiskriminační zákony na ochranu před znevýhodněním na základě rasy, pohlaví či jiných znaků. V šedesátých letech se feminismus intenzivně vyvíjel zejména v Spojených státech, kde byl úzce spojen s bojem za lidská práva. Právě v souvislosti s bojem za práva černochů a minorit došlo k uvědomění, že ve společnosti existuje mnoho diskriminačních postojů i vůči ženám. Kořeny tohoto „klasického feminismu“ jsou spjaté s kritikou představ a předsudků o ženě jako o pohlaví, které je považováno za fyzicky i intelektuálně méněcenné.

Druhá vlna feminismu

Termín „**druhá vlna feminismu**“ se obvykle používá pro popis formování skupin pro osvobození žen v Americe, Británii a Německu na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Spojuje se s úsilím o zlepšení postavení žen ve společnosti. Hlavní změnou ve druhé vlně feministické teorie byl od roku 1970 posun od minimalizace rozdílů mezi muži a ženami k oslavě perspektivy feminizovaného světa ¹⁴. Myšlenky feminismu pronikají ve stále větší míře do vědeckého světa. V ohnisku feministické kritiky stojí poznání, že biologický „úděl“ stále určuje reakce žen na jejich sociální role a podporuje je v tom, aby přijímaly špatně placenou práci.

Postfeminismus

Od osmdesátých let minulého století se rozšiřuje spektrum feministických výzkumů a problematiku institucionalizace lidské reprodukce, postavení žen v ekonomické a sociální struktuře, násilí na ženách a otázky reflexe ženských stereotypů. Prosazují se trendy odlišující specifické vlastnosti žen a mužů, mluví se o **postfeminismu**. Začal se zkoumat gender, tj. fenomén rodu ve společnosti. Na rozdíl od pohlaví které je kategorií neměnní se v času a prostoru, je pojem gender symbolickou konstrukcí, jež vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou. V tomto období se začíná rozvíjet i relativně nová oblast antropologického výzkumu, **feministická antropologie**. Vznikla jako reakce na jisté přehlížení žen v antropologickém výzkumu ¹⁵. Práce feministických antropologů byly zpočátku

zaměřeny na výzkum kulturní rozmanitosti mužských a ženských rolí v čase a prostoru ale už v 70. letech se objevily práce pokoušející se odhalit univerzální příčiny ženské podřízenosti ve společnosti¹⁶. Významnou kategorií feministické antropologie se stává pojem „gender“ (v současné době představují „gender studies dynamicky se rozvíjející výzkumný proud, který výrazně ovlivňuje také další společenské vědy včetně sociologie, filozofie, psychologie, historie a archeologie). Zájem o otázky života a postavení žen v kontextu celospolečenských souvislostí se v praxi odráží v programech a dokumentech významných mezinárodních společenství.

Začátek devadesátých let přinesl diferenciaci feminismu do mnoha proudů. Různé přístupy oscilují v tomto období mezi **feminismem liberálním a radikálním**. První skupina názorů zahrnuje směry, které zdůrazňují, že žena je stejná jako muž a proto je schopna a má zastávat i stejné sociální role.

Liberální feminismus je jedním z hlavních proudů feministické politické a společenské teorie a má nejdelší historii. Současný liberální feminismus usiluje o dosažení stejných politických, ekonomických a legislativních práv pro ženy a jejich plného uplatnění ve veřejných institucích, vědě a výzkumu. Omezuje se na reformismus, snaží se zlepšit status žen v mezích systému, ale fungování systému ani jeho legitimitu v podstatě nenapadá. Podporuje ženská práva ve smyslu sociálních potřeb, všeobecného vzdělávání a zdravotních služeb.

Druhý proud feministických směrů zastává názor, že muži a ženy by se měli smísit v androgynní osobnost bez předsudků, co je a není vhodné pro to které pohlaví. Jedna z hlavních teorií západního feminismu je **socialistický feminismus**, který tvrdí, že ženy jsou za patriarchálního kapitalismu druhořadými občany, jejichž život je závislé na vykořisťování pracujících, zvláště žen. Kořeny útlaku žen spočívají v totálním ekonomickém systému kapitalismu a muži mají materiální zájem na dominanci nad ženami. Ideálem je dosažení stavu, že by „ženy“ a „muži“ mohli jako společensky konstituované kategorie zmizet.

Třetí proud podtrhuje nutnost, aby se žena a muž neporovnávali, ale doplňovali se ve svých vlastnostech a sociálních rolích. **Radikální feminismus** se kriticky zaměřuje na fenomén mužské dominance, neboť předpokládá, že všechny formy útisku spočívají

v mužské nadvládě. Ústřední teze radikálního feminismu tvrdí, že patriarchát je určujícím rysem naší společnosti. Zdůrazňuje naprostou odlišnost žen od mužů, jejich superioritu a předpokládá, že vládu nad světem převezmou právě ženy.

Některé **vyhraněné levicově orientované feministické směry** požadují sjednocení žen bez rozdílu ras a národů. Těmto feministicky zaměřeným ideologicko – globálním přístupům lze oprávněně vyčítat jistou „totalizující interpretaci“. „Není možné vyčlenit ženy z celku lidstva a kultury, ke které náležejí a homogenizovat jejich zájmy a požadavky jen na podkladě jednoho (i když bezesporu významného) znaku, tj. pohlaví – jejich gender, ženská sociální určenost, se v mnohém shoduje, ale právě se i v mnohém podstatně kulturně liší“⁴. Analýza mužského a ženského světa prostřednictvím pojmu gender umožňuje postihnout rozmanitost rolí, chování a norem žen a mužů v různých kulturách.

Různé směry feminismu v Evropě a ve Spojených státech se vzhledem ke svému ideologickému obsahu a prosazovaným požadavkům od sebe značně liší. Velmi odlišná je i problematika žen v rozvojových zemích, kde je primárním boj za lidská práva. Tyto feministické směry nelze s ohledem na jejich specifika a odlišné priority směřovat. V České republice nebyl dlouho feminismus známou teorií. I dnes jsou otázky feminismu často redukovány na záležitosti sexuálního obtěžování, ironizovány, zlehčovány až zesměšňovány.

Nové věci bývají přijímány s pochybnostmi a nedůvěrou a přestože nám dne připadá divná doba, kdy ženy neměly volební právo, zřejmě potrvá ještě nějakou dobu, než se u nás budou postoje k feminismu formovat na bázi přiměřené znalosti jeho problematiky. Změnu postojů přinesou změny současné společnosti – dříve jednoznačně vymezené nezpochybnitelné rozdíly mezi ženskou a mužskou identitou procházejí v současnosti radikálním přehodnocováním. Změny sociálního statusu žen, redefinování tradičních ženských rolí a vztahů mezi ženami a muži otvírají prostor pro nové vědecké reflexe této skutečnosti a dalším diskusím o tradičním úhlu pohledu na postavení ženy ve společnosti.

2. Kulturně – historické aspekty a kořeny vzniku „ženské otázky“

Přestože ženské hnutí a otázky feminismu nejsou ústředním tématem této práce, je potřebné – i vzhledem k historickým souvislostem s aktuální současnou problematikou – uvést zajímavé aspekty jeho vzniku a vývoje ve světě a v českých zemích. Krize vyjadřující potřebu změny dominantních hodnot, vznikaly nejdříve v zemích na vysoké civilizační úrovni, kde se ženy těšily vyšší míře svobody⁶. Tyto krize povstávají následně po převratných ideologických, ekonomických a společenských přeměnách a mají dopad na práci i na rodinu. Do dnešního dne lze mluvit o třech velkých vlnách emancipačního hnutí.

2.1. Vznik a vývoj ženského hnutí ve světě

Začátky procesu požadujícího zrovnoprávnění žen se datují do období vlády krále Henricha IV. a doby před Velkou francouzskou revolucí. Jak Velká Británie, tak Francie byly v 17. a 18. století země s poměrně liberálními postoji vůči ženám. V roce 1776 bylo v New Jersey uděleno ženám volební právo (za 30 let bylo opět zrušeno). První projevy ženského hnutí měly pochopitelně omezený rámec a týkaly se pouze vládnoucích společenských vrstev. Tečku za pozitivním osvíceneckým vývojem emancipačních snah přinesla revoluce v roce 1789, kdy ženy v revoluční Francii rozhazovaly letáky s žádostmi o volební právo.

Dalších sto let přetrval ostrý dualismus. Na přelomu 19. a 20. století se v Evropě i Spojených státech amerických odehrávaly převratné ekonomické a společenské změny. Ženy se opět začínají projevovat na veřejnosti se svými požadavky. Požadují volební právo a právo na vzdělání, americké ženy si nárokují právo na nezávislost. V roce 1809 má první vdaná žena poprvé právo sepsat závěť, o dvě desetiletí později mají vdovy ve Francii právo volit prostřednictvím svých zástupců. Jako první v Evropě začala Universita v Curychu v roce 1836 přijímat i ženy. Druhá polovina 19. století přinesla další pokrok – ve Švédsku mohly ženy starší 25 let rozhodnout o svém sňatku bez

svolení rodičů, Angličanky získaly právo rozhodovat o svém jmění, které přinesly do manželství a v roce 1889 získaly ženy na Novém Zélandě volební právo.

V poslední únorovou neděli roku 1908 demonstrovaly ženy ve Spojených státech za svá hlasovací, politická a ekonomická práva a zorganizovaly první Den žen. Už v roce 1910 bylo na Mezinárodní ženské konferenci v Kodani rozhodnuto, že jeden den v roce bude určen Mezinárodním dnem žen. O rok později se 19. března slavil tento den v Dánsku, Německu, Rakousku a Švýcarsku – ženy demonstrovaly za získání volebního práva a za konec diskriminace v zaměstnání.

V roce 1914 byl v USA vyhlášen státním svátkem Den matek, aby aspoň jeden den v roce bylo vysloveno uznání práci matek – žen v domácnosti. V roce 1917 vypukly v Petrohradě ženské nepokoje proti válce a bídě a prozatímní vláda, která nastoupila po abdikaci cara zaručila ženám volební právo. Na památku této události bylo vybráno datum 8. března jako Mezinárodní den žen.

V rámci fašistické ideologie vysoko vyzvedli mateřství německých žen němečtí národní socialisté, kteří v roce 1933 určili pro Den matek druhou květnovou neděli. Stejně jako byl den matek zneužit fašismem, byl i Mezinárodní den žen zneužit komunismem.

2.2. Základy ženského hnutí v Čechách

Při pohledu do historie ženského hnutí lze konstatovat, že v základech postupného získávání práv žen bylo vždy úsilí o vyšší vzdělání. V 19. století bylo toto úsilí uvědomělé už i v Čechách a na Moravě. Velkou osobností dvacátých let 19. století byla Magdalena Dobromila Rettigová, která nabádala ženy a dívky ke vzdělání, učila je zajímat se o věci veřejné a diskutovat o nich. V druhé polovině tohoto století vstupují do literatury první ženy, především Božena Němcová, Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská, Sofie Podlipská. Ty vynaložily mnoho úsilí na vzdělávání žen, snažily se vychovávat ženy a dívky prakticky a k výdělečné práci.

V šedesátých letech, především zásluhou Vojty Náprstka, začaly do Čech pronikat ozvěny ženského hnutí v Americe. Vojta Náprstek vyjadřoval přesvědčení, že ženy by měly být nositelkami pokroku, reflektoval jejich touhu po vzdělání a v roce 1865 založil ve spolupráci s Karolinou Světlou tzv. Americký klub dam. Tento klub měl mimořádný význam – jeho hlavní úkoly byly vzdělávat se tak, aby se každá členka dokázala sama uživit, podporovat dobročinnost, nové myšlenky a stroje a jejich zavádění do domácnosti a pečovat o děti a mládež.

Od osmdesátých let minulého století sílilo pochopení pro hospodářskou samostatnost žen a vznikaly pro ně různé kurzy. V roce 1871 založila Karolina Světlá první ženský spolek v Čechách – Ženský výrobní spolek český. Elišce Krásnohorské se v roce 1890 podařilo založit první dívčí gymnázium ve střední Evropě „Minerva“.

České ženy jako první v rámci Rakousko-Uherska vyvíjely iniciativu aby bylo ženám povoleno studium na vysokých školách. V roce 1890 podaly Říšské radě petici s tímto požadavkem. Jejich iniciativa nebyla úspěšná hned, přestože v roce 1891 pronesl T.G. Masaryk (v té době poslanec) v poslanecké sněmovně Říšské rady řeč, v níž připuštění žen do vysokých škol naléhavě doporučoval. Až v roce 1897 bylo povoleno ženám studium na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy a o tři roky později i studium medicíny a farmacie. Další vysoké školy se otevřely ženám až po vzniku samostatného československého státu v roce 1918.

Významný vliv na rozvoj „moderního názoru na ženu“ měly myšlenky a působení T.G. Masaryka, který byl přesvědčen, že muž a žena jsou si rovni a že není otázky ženské jako není otázky mužské, existuje otázka společnosti. Začátkem dvacátého století se soustředil kulturní a osvětově politický život žen v Ženském klubu českém v Praze. V rámci klubu vznikl v roce 1905 Výbor pro volební právo žen, v němž se intenzivně angažovala Františka Plamínková, později nejvýznamnější osobnost ženského hnutí v Československu. Poté, co Plamínková zjistila, že formulace volebního řádu nevylučuje, aby byla poslankyní zvolena žena, zahájila volební kampaň na podporu spisovatelky Boženy Vikové-Kunětické, která byla v roce 1912 zvolena první poslankyní Sněmu Království českého.

2.3. Období první republiky

Již v roce 1918 se ve Washingtonské deklaraci objevuje zásada, že ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně naroveň mužům. Následný vznik samostatného československého státu přinesl i zásadní změny v postavení žen ve společnosti. Zásada rovnosti žen a mužů byla právně zakotvena v Ústavě Československé republiky z roku 1920 a slib z Washingtonské deklarace byl reflektován v §106, v němž bylo stanoveno, že výsady pohlaví se neuznávají.

Na vysokých školách byly promovány první absolventky různých fakult a ženy začaly pronikat do profesí vyhrazených dříve mužům. Přestože přijetí ústavy zaručovalo rovnoprávnost, její uvedení do praxe bylo pomalé (platy mužů byly vyšší než žen, vdané ženy byly v době krize propouštěny, na mnohá místa byly ženy přijímány s obtížemi). Myšlenka rovnoprávnosti se stávala zase programem. O jeho prosazování se snažila Františka Plamínková, která v roce 1923 založila Ženskou národní radu. Zde se poprvé setkáváme i se jménem JUDr. Milady Horákové. V roce 1925 byla Františka Plamínková zvolena do Senátu Národního shromáždění. Usilovala o řešení právní, sociální a kulturní otázky zrovnoprávnění žen a jejich sociální ochranu. Zajímala se zejména o sociální politiku – snažila se o zlepšení bydlení, organizovala dílny pro ženy s menší pracovní způsobilostí, stala se předsedkyní československé odbočky Mezinárodního úřadu proti obchodu se ženami a dětmi, pracovala v hnutí proti prostituci, v abstinentsním hnutí a byla inspektorkou ženské věznice. Zajímala se i o nové reformní směry ve školství. Senátorkou byla Plamínková i v následujícím období a pracovala v předsednictvu Mezinárodní ženské rady. Plamínková vytvořila typ českého feminismu založeného na myšlence, že vztah muže a ženy má stavět na svobodě obou, na vzájemné úctě, vzájemné pomoci a vzájemných povinnostech dobrovolně na sebe přijatých¹⁷.

2.4. Období od druhé světové války do roku 1989

Mezi dvěma světovými válkami upozorňovala Ženská národní rada mnoha akcemi na nebezpečí hrozící ze strany nastupujícího Hitlerova režimu. Senátorka Františka Plamínková měla v zahraničí množství přednášek a v roce 1938 napsala na protest proti útokům na Československo otevřený list Hitlerovi. Po atentátu na Heydrycha ji zatklo gestapo a v roce 1942 byla zastřelena nacisty. Ženská národní rada byla rozpuštěna, ale nadále pracovala v ilegalitě, kde pracovala na programových zásadách budoucí ženské organizace, která by v novém státě po válce usilovala o zachování rovnoprávnosti žen a prosazovala součinnost žen při jeho budování. V červnu 1945 navázala na tento program Rada československých žen, jejíž předsedkyní se po návratu z nacistického vězení stala JUDr. Milada Horáková. Rada pracovala pouze do roku 1948, kdy převzali v Československu moc komunisté. JUDr. Horáková, která strávila pět let v nacistickém vězení, byla po zinscenovaném politickém procesu v roce 1950 popravena. Mnohé její spolupracovnice byly pronásledovány a vězněny.

Po únoru 1948 vznikla nová ženská organizace, Československý svaz žen. Myšlenky autentického ženského hnutí postupně vymizely z povědomí společnosti. Ženy, direktivně přesvědčované socialistickou propagandou o rovnoprávnosti, kterou jim přineslo nové zřízení, přestaly usilovat o rovný přístup a plně se začlenily do pracovního procesu. V 50.–80. letech byla rovnoprávnost žen a mužů v komunistickém pojetí součástí oficiální ideologie. Zato násilná „emancipace“ shora, ale v praxi neznamenal zrovnoprávnění žen a mužů ve veřejné či soukromé sféře, nýbrž nutné přijetí neúnosné dvojí role ženy pracující ve dvou směnách – doma i v zaměstnání. Rodinné povinnosti zůstaly doménou žen, aniž by „domácí práce“ získaly adekvátní společenské ocenění. Jediným kladným bodem byla alespoň částečná ekonomická nezávislost žen¹⁸.

V podmínkách obecné nivelizace životních podmínek a paternalistického působení státu nemohl vzniknout významnější „antagonismus“ mezi muži a ženami, protože v nich muž nemohl vystupovat vůči ženě jako skutečný „boss či macho“¹⁹.

Příčiny tohoto stavu spočívaly i v ekonomických podmínkách (od zrušení ekonomického vlastnictví až po vysokou míru ekonomické aktivity žen). Muži v těchto podmínkách ztráceli své „tradiční“ postavení a role ženy ve společnosti i v rodině relativně vzrůstala. Relativně např. proto, že ženy se ani za těchto okolností výrazněji neprojevovaly – bez pomoci umělých kvót a direktivně daného členství v organizacích – ve veřejném životě či vyšší politice ²⁰.

Jak už bylo předtím uvedeno, feminizmus, jeho formy a směry byly v bývalém Československu známé málo. V období tzv. reálného socialismu byl feminizmus odmítán jako idealistická filozofie, která má pracující ženy zmást. Zatím co ve světě pokračoval vývoj myšlenek ženského hnutí a pozornost se soustředila na pojmání těchto otázek v celospolečenských souvislostech a také z aspektů mezinárodních, v Československu byla od roku 1948 až do roku 1989 kontinuita s ideami svého kdysi aktivního a intenzivního ženského hnutí na dlouhou dobu 41 let přerušena ²¹.

2.5. Situace v České republice po roce 1989

Akceptaci rovnoprávného postavení žen a mužů obsahovaly veškeré právní normy, které byla formulovány genderově neutrálně už od počátku formování československé státní. Výjimkou byly pouze normy, které zajišťovaly zvýšenou ochranu žen z důvodů mateřství, např. v pracovním nebo trestním právu. Proto u nás byla a i v současnosti je považována rovnoprávnost žen a mužů za samozřejmou součást občanské rovnosti a za základní lidské právo, zaručené Ústavou, resp. Listinou základních práv a svobod. Větší část žen si ani v dnešní době neuvědomuje, že by mohly být v různých směrech diskriminovány. Demokratické uspořádání společnosti evokuje přesvědčení, že všichni začínají se stejnými šancemi něco nového a tudíž mají rovné příležitosti. Díky této tradici nepatřila u nás otázka rovnosti mužů a žen mezi prioritní témata v politickém nebo veřejném životě a snaha o formulování specifických zájmů žen, anebo jejich aktivnějšího prosazování nebyla vnímána jako aktuální potřeba.

2.5.1. Kladný posun v posuzování významu práv žen

K pozitivnímu posunu v posuzování významu práv žen dochází v období do roku 1995. Průběžný vývoj v politické, ekonomické a sociální oblasti přispívá k liberalizaci a kultivaci občanské společnosti a vytváří předpoklady k formulování a prosazování specifických postojů a zájmů žen. Přestože přetrvává model ženy plnící povinnosti k rodině a dětem současně s výkonem zaměstnání, mění se vnější ekonomické prostředí ovlivňuje i vztahy uvnitř rodin a mění se postoj mužů ve vztahu k péči o děti a o rodinu. Vysoká vzdělanost a pracovní flexibilita žen, současně s dlouholetou tradicí jejich samostatné výdělečné činnosti a fungování sítě zařízení poskytujících péči o děti, přispívají k vysoké zaměstnanosti žen.

Ačkoliv se ženy dobře uplatňují na trhu práce, jejich přístup k získání zaměstnání, jeho udržení a pracovní postup je obtížnější než u mužů. Svědčí o tom i vyšší míra jejich nezaměstnanosti a relativně delší doba jejího trvání. Příčinou nejsou pouze faktory probíhající ekonomické transformace, ale i - většinou skryté - diskriminační postoje zaměstnavatelů. Obdobné příčiny mají podíl i na rozdílech v úrovni průměrných příjmů mužů a žen. Eliminace těchto faktorů a jejich důsledků je podnětem k zkvalitňování systému ochrany lidských práv, práv žen a k prosazování principu rovnosti žen a mužů.

V důsledku toho se postupně úsilí o sledování a řešení „ženských otázek“ zvyšuje ze strany vlády, která v roce 1998 oficiálně deklarovala svoji vůli systematicky řešit a podporovat tuto oblast společenských vztahů a důsledně naplňovat přijaté mezinárodní závazky. Česká republika je průběžně dotazována na plnění Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen³⁵ ze strany mezinárodních organizací, jejichž je členem³⁶ a má snahu prokázat připravenost k plnění závazků souvisejících s členstvím v Evropské unii.

Smyslem prosazování rovnosti mužů a žen, jejich rovného postavení ve společnosti je dosažení společné odpovědnosti za komplexní společenský vývoj včetně výchovy příštích generací.

Zatím co mnohé země Evropy, zejména země Evropské unie zaznamenaly výrazný pokrok v dosahování formální i reálné rovnosti mužů a žen v různých sférách života společnosti, v zemích východní a střední Evropy, v nichž mají ženy už desetiletí garantovány stejná občanská práva jak muži, je realita často jiná. Nutno však říct, že formálně stejná práva v minulosti neznamenala vždy svobodnou volbu a tato rovnost obsahovala často prvky donucení. Pravděpodobně je i to jedním z důvodů, proč se u nás politika rovných příležitostí setkává s nedostatečnou podporou ze strany samotných žen. Přestože lze hlediska hnutí za rovnoprávné postavení žen a mužů v soudobém pojetí i rozvoje generových specifík hovořit o jistém zpoždění České republiky proti západním zemím a snahám formulovaným a prosazovaným v mezinárodních společenstvích, celkově lze konstatovat, že problematika sociálního postavení žen se postupně začíná systematicky prosazovat i u nás. Toto zlepšení se odráží nejenom v aktivitách vlády, ale i ve zlepšování podmínek pro výzkum genderových otázek a ve zvyšování počtu nevládních ženských organizací.

2.5.2. Zkoumání problematiky gender v České republice

Genderové rozdíly prostupují všemi oblastmi veřejného, pracovního i rodinného života. Na Sociologickém ústavu AV ČR vzniknul v roce 1990 tým „Gender v sociologii“, který se ve výzkumné práci zaměřil na otázky postavení žen v české společnosti, otázky genderu a trhu práce a sociologii rodiny, výzkum generových rolí, vliv mateřství na život žen, problematiku násilí na ženách a oblast zkoumání veřejné politiky a gender .

V roce 1991 vzniklo při Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze Centrum studií rodu – Gender Studies Center, které poskytuje „možnost systematického akademického studia teoretických a metodologických nástrojů pro zkoumání generových otázek v historické perspektivě a s ohledem na kulturní a etnické aspekty dané problematiky“²³. Centrum pro Gender Studies pořádá přednáškové cykly, vzdělávací programy pro veřejnost, spravuje vlastní knihovnu a archiv, spolupracuje s českými a mezinárodními ženskými organizacemi. Gender studies jako vědní obor se rozvíjí až v posledním období, kdy byla jako součást Centra pro Gender Studies konstituována subkatedra, která pro vysokoškolské studenty nabízí magisterskou

specializaci „sociální práce – gender studies“, výběrové kurzy a semináře. Na jeho činnosti se podílí řada odbornic a odborníků s celostátní a mezinárodní působností. Odborné práce členek a členů těchto odborných týmů, věnované analýze uspořádání pozic mužů a žen ve společnosti a otázkám dlouhodobého působení kulturních a sociálních mechanismů, které podmiňují charakter možných změn, poskytují bazální informace a ukazují další směry a cesty k implementaci ženské otázky do veřejné politiky a tím nabízejí mnoho podnětů k hledání možností a cest realizace metody gender mainstreaming ve společnosti²⁴. Právě vědečtí pracovníci mohou přispět k identifikaci nejdůležitějších oblastí strategií k Zahájení gender mainstreamingu, mohou poskytovat pomoc při rozvíjení nástrojů, technik, nebo vyškolení a zpracovávat analýzy konkrétních oblastí, významných pro tuto strategii. Význam Gender Studies se v poslední době zvyšuje a vyžaduje si podporu úměrnou jeho úloze.

2.5.3. Nevládní ženské organizace v České republice

V rámci postupů vlády České republiky při prosazování principu rovnosti mužů a žen patří k významným úkolům „zabezpečit, aby jednotlivá ministerstva a správní úřady v rámci svých kompetencí navazovaly, případně rozšiřovaly spolupráci s nevládními organizacemi zabývajícími se otázkami, které se týkají žen, resp. rovnosti žen a mužů“²⁵. Plnění tohoto úkolu je nelehký kontinuální proces. V České republice působí v současnosti iniciativa více než 50 nevládních organizací žen. Většina těchto organizací se koncentruje na specifické oblasti veřejných zájmů, často charitativního rázu²⁶. Podle náplně činnosti, která se někdy prolíná, je možno rozdělit tyto organizace do několika kategorií.

Prosazování politiky rovných příležitostí je cílem pouze několika nevládních organizací. Pro ilustraci lze uvést např. Sociálně demokratické ženy – zaměřené na postavení žen v rozhodovacích procesech a politice, informační a školící činnost pro političky, Fórum žen – poskytuje společnou platformu ženám různých profesí z České republiky i ze zahraničí, Agentura GAIA – ženy a životní prostředí, ženy v politice, rovnost mezi ženským a mužským principem, Asociace pro rovné příležitosti mužů a žen – sleduje sladění zákonů souvisejících s oblastí rovných práv s legislativou EU, k několika dalším patří i Český svaz žen, Demokratická alternativa a Unie katolických žen.

Druhá a poměrně velká skupina nevládních organizací se věnuje specifické problematice – **pomoci ženám, obětem násilí**. Kromě Bílého kruhu bezpečí, který je zaměřen na pomoc obětem trestných činů obecně, se jedná zejména o organizace sdružené v Koordinačním kruhu prevence násilí na ženách (Elektra centrum pomoci ženám zneužitým v dětství, La Strada – prevence obchodu se ženami, Profem – poradna pro týrané ženy a Občanské sdružení ROSA). Právní pomoc pro ženy – oběti, poradenskou činnost pro oběti domácího násilí a pomoc ženám v nouzi, nabízí ALTISA, Nadace Růže, občanské sdružení Acorus, Ženy bez násilí a další.

Třetí skupinu tvoří **charitativní a církevní organizace sdružující ženy z církví** – např. Komise žen při ekumenické radě církví, Unie katolických žen, XWCA v České republice často zaměřené i na pomoc ženám v nouzi (EVA při diecézní charitě České Budějovice, Poradna ELPIS Slezské diakonie).

Pomoc při specificky ženských zdravotních problémech, zejména po ablaci prsu poskytují např. Jantar, Klub ŽAP, MAMMA HELP, Alen – onkologický spolek a **ženy – matky sdružují** Hnutí za aktivní mateřství, Centrum aktivního porodu, Klub moderních maminek, Aperio – společnost pro zdravé rodičovství, ANIMA – dokumentační centrum na podporu kojení.

Nevelká část ženských nevládních organizací sdružuje ženy **na základě profese anebo zájmové činnosti**, např. Asociace podnikatelek a manažerek, One Woman Press je nakladatelství sdružující ženské autorky, BAABA je sdružení výtvarně činných žen a další část se věnuje vzdělávání – Ženský vzdělávací spolek pořádá klubové aktivity, výstavy, diskusní pořady, rómská ženská skupina Manushe a Slovo 21 o.s. školí rómské ženy.

Narůstající počet ženských nevládních organizací naznačuje aktivizaci žen a zvýšení zájmu o řešení ženské otázky ve společnosti.

3. Mezinárodní kontext rovnosti příležitostí žen a mužů

Přestože ženy počtem představovaly více než polovinu lidstva, zlepšování jejich postavení neprobíhalo ve světě jednoduše. Až na malé výjimky (např. Švédsko) nelze mluvit o úplném dosažení rovnosti příležitostí.

3.1. Současný stav plnění závazků genderové rovnosti ve světě

Od roku 1975, kdy OSN svolala 1. světovou konferenci o ženách v Mexiku, již uplynulo více jak čtvrt století. Ve světě se mnohé směrem k dosažení rovnosti mužů a žen výrazně zlepšilo. Přesto je diskriminace žen stále závažným problémem. Evaluaci dosaženého pokroku a přehled setrvávajících nedostatků za toto období prezentuje hodnocení výsledků celosvětového rozvoje rovnosti mužů a žen. Toto hodnocení se uskutečnilo na 23. zvláštním zasedání Valného shromáždění OSN, nezvaném „Ženy 2000: genderová rovnost, rozvoj a mír pro 21. století“, konaném ve dnech 5. – 9. června 2000 v New Yorku. Revizi dosažených výsledků prováděly orgány OSN jejich porovnáním s dlouhodobými cíli genderové rovnosti, rozvoje a míru a podpory žen, k jejichž plnění se zavázaly vlády zemí zúčastněných na 4. Světové konferenci o ženách v roce 1995.

Na základě výsledků revize vlády posoudily dosažený pokrok a identifikovaly překážky a současné potřeby při provádění Akční platformy. Obecně byl konstatován celosvětový pokrok v rozvoji postavení žen. Nejednotnost názorů se projevila při hodnocení plnění cílů a závazků Pekingské konference. Kontroverze se objevovaly mezi zeměmi konzervativními a s nízkým stupněm demokracie a zeměmi ekonomicky nejvyspělejšími. Vlády dále konstatovaly, že závazky přijaté v Akční platformě nebyly plně dosaženy a shodly se na dalších akcích a iniciativách na místní, národní, regionální a mezinárodní úrovni, k urychlení jejich provádění a k zajištění jejich plné realizace. Pekingská akční platforma identifikovala dvanáct kritických oblastí pro prioritní akce

na podporu žen, posoudila dosažený pokrok v každé z těchto oblastí a od roku 1996 přijímala závěry a doporučení pro jejich urychlené provádění. Akční platforma spolu s těmito závěry a doporučeními vytváří bázi pro další pokrok směrem k dosažení

rovnosti žen, rozvoje a míru. Jejím cílem je posílit postavení žen. Pro posílení postavení žen je nezbytná úplná realizace všech lidských práv a svobod všech žen. Shrnutí dosažených úspěchů a překážek při provádění dvanácti kritických oblastí Akční platformy může proto představovat globální rámec pro identifikaci dalších iniciativ a aktivit, směrem k překonávání překážek a její plné realizaci. Hodnocení dosažených úspěchů a překážek bylo zaměřeno na následujících 12 kritických oblastí Akční platformy: 1. Ženy a chudoba, 2. Vzdělávání a výcvik žen, 3. Ženy a zdraví, 4. Násilí páchané na ženách, 5. Ženy a ozbrojené konflikty, 6. Ženy a hospodářství, 7. Ženy v mocenském postavení a při rozhodování, 8. Institucionální mechanismy pro zlepšení postavení žen, 9. Lidská práva žen, 10. Ženy a média, 11. Ženy a životní prostředí, 12. Dívky. Uskutečňování dalších akcí a iniciativ k překonávání překážek a dosažení plného a urychleného provádění Pekingské deklarace bylo doporučeno: 1. na úrovni mezinárodní – na úrovni vlád, regionálních a mezinárodních organizací, včetně systému OSN a mezinárodních finančních institucí a podle potřeby dalších aktérů, 2. na národní úrovni – na úrovni vlád, soukromého sektoru, nevládních organizací a jiných složek občanské společnosti.

Akce, jejichž realizace je žádoucí na úrovni národní, lze stručně shrnout do následujících okruhů:

- a) ochrana lidských práv a základních svobod žen a dívek a rovných práv žen a mužů,
- b) vypracování výcvikových programů právní gramotnosti a poskytování genderově senzitivního výcviku všem složkám pracujícím s oběťmi násilí
- c) péče o zlepšení výživy a o zdraví žen,
- d) výchova a vzdělávání mládeže směrem ke změně rodových stereotypů a podpora vzdělávání dívek ve vědeckých oborech a nových technologií,
- e) sociální služby, péče o rodinu
- f) pomoc znevýhodněným ženám (venkovské ženy, starší ženy, specifické potřeby žen se zdravotním postižením),
- g) uplatnění žen na trhu práce, podpora a ochrana zaměstnaných žen, rovné odměňování žen a mužů za stejnou práci,
- h) spolupráce s nevládními organizacemi žen

3.2. Mezinárodní právní normy

V rámci mezinárodního kontextu rovnosti příležitostí žen a mužů jsou mimořádně významným faktorem právní normy, jejichž plnění souvisí s integračními snahami České republiky a které obsahují základní požadavky na sladování legislativy České republiky s právem Evropské unie. Patří sem především dokumenty mezinárodních organizací, jejichž je Česká republika členem – Organizace Spojených národů, Rada Evropy, stejně jak legislativa Evropské unie, která mnohdy zajišťuje velkorysejší práva, než současné národní zákony.

K nejvýznamnějším dokumentům patří:

3.2.1. Dokumenty Organizace Spojených národů

Všeobecná deklarace lidských práv, přijatá na půdě OSN v roce 1948. Je prvním a základním mezinárodním dokumentem, relevantním k rovnosti příležitostí mužů a žen.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966. Článek paktu obsahuje zákaz diskriminace bez rozdílu v národnostním nebo sociálním původu, stejně jak bez rozdílu pohlaví.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966. Články 2,3,7 a 10 Paktu deklarují ustanovení o zákazu diskriminace i z důvodu rozdílu pohlaví.

Domluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979. Domluva obsahuje legislativní ustanovení směřem k zabezpečení opatření na odstranění všech forem diskriminace žen a k zajištění rovnosti mužů a žen.

V 90. letech vznikly další dokumenty a akční programy, které zdůrazňovaly rovnost pohlaví z aspektu všeobecných lidských práv, přijaty např. Světovou konferencí o lidských právech (Vídeňská deklarace, Vídeň 1993), Mezinárodní konferencí OSN o populaci a rozvoji (Akční program, Káhira 1994), Světovým summitem o sociálním

rozvoji (Akční program, Kodaň 1995), Akční platforma IV. světové konference o ženách (Peking, 1995).

K posledním mezinárodním dokumentům přijatým na půdě OSN patří akční programy Mezinárodní konference o populaci a rozvoji Káhira + 5 (New York, 1999) a dokumenty přijaté na V. světové konferenci o ženách Peking + 5 (New York 2000), na nichž se hodnotil pokrok dosažený za posledních pět let. Jak už bylo výše uvedeno v kapitole 3.1., hodnocení konstatovalo, že přes uvedené snahy a reálné politické kroky se nepovedlo dosáhnout úplnou rovnost mužů a žen a proto tento cíl zůstává stále aktuální.

K nejaktuálnějším mezinárodním programovým dokumentům přijatým na půdě OSN, který je výstupem jednání Komise OSN pro postavení žen, jsou tzv. přijaté závěry (agreed conclusions). Závěry Komise přijala konsensem členských států OSN poslední den jednání 13.3.2009 v sídle OSN v New Yorku. Závěry konstatují, že péče o rodinné příslušníky leží doposud zejména na ženách a že je nezbytné muže zapojit více do rodinného života, péče a odpovědnosti za děti a rodinu. V důsledku předsudků a překonaných představ o postavení žen a mužů ve společnosti je podíl odpovědnosti mužů za péči o rodinu nízký a jsou vytěšňováni z okruhu rodiny. Ženy pak nesou neúměrně hlavní tíhu odpovědnosti o rodinu, často vedle svého zaměstnání a vytváření podmínek pro sladění pracovního a rodinné života je hlavní výzvou pro členské státy. Kritická situace je v zemích, kde se v masovém měřítku vyskytuje HIV/AIDS, kdy žena či dívka má na starosti často celou rodinu postiženou HIV/AIDS. Komise ve svých závěrech vyzývá státy, útvary OSN, mezinárodní a regionální organizace, občanskou společnost, soukromý sektor, zaměstnavatele, odbory, média a další zúčastněné, aby aktivně vyvíjely činnost, která povede k rovnému sdílení odpovědností mezi ženami a muži při poskytování péče o rodinné příslušníky, včetně poskytování péče v kontextu HIV/AIDS. Rovné příležitosti pro ženy a muže ve společnosti spočívají nejen na trhu práce či v politice, ale též v rodině.

3.2.2. Dokumenty Rady Evropy

Evropská sociální charta (ESCH) z roku 1961

Preambule ESCH obsahuje zásadu rovnosti práv všech lidí bez rozdílu, to znamená bez diskriminace založené na rase, barvě, pohlaví, náboženství, politickém přesvědčení, národnosti anebo sociálním původu. Tato zásada se promítá následně do příslušných ustanovení.

Dodatkový protokol k ESCH z roku 1988

Zakotvuje právo všech pracovníků na rovné příležitosti ve věcích zaměstnání a nediskriminaci založenou na pohlaví.

Revidovaná ESCH z roku 1996

Revidovaná ESCH v kontextu rovnosti příležitostí zakotvuje stejná práva jak dva předchozí dokumenty, změna je v zúžení předtím nadměrně široce koncipované ochrany žen v zaměstnání (pouze na ochranu žen těhotných, krátce po porodu nebo kojících matek), která je často na trhu práce znevýhodňovala.

Zařazení rozdílů mezi pohlavími do zásad zdravotní politiky

Doporučení CM/Rec(2008)1 Výboru ministrů členským státům o zařazení rozdílů mezi pohlavími do zásad zdravotní politiky, přijaté Výborem ministrů dne 30.ledna 2008 na 1016. zasedání náměstků ministrů.

Respektování zásady rovnoprávnosti pohlaví v občanském právu

Parlamentní shromáždění rady Evropy, doporučení 1798 (2007), text přijat výborem jednajícím jménem Shromáždění dne 24. května 2007.

Gender mainstreaming ve vzdělávacím procesu

Doporučení Výboru ministrů členským státům pro gender mainstreaming ve vzdělávacím procesu, přijato Výborem ministrů dne 10. října 2007 na 1006. zasedání náměstků ministrů.

3.2.3. Dokumenty Evropské unie

Amsterodamská smlouva a princip nediskriminace

V procesu evropské integrace je problematice principu rovnosti a respektování lidských práv přikládána mimořádná důležitost a stala se předmětem mnoha politických závazků. V oficiální agendě se objevil pojem rovnosti mužů a žen už při podepsání Římské smlouvy v roce 1957, ale až Amsterodamská smlouva explicitně stanovila rovnost jako ústřední úkol Evropského společenství. Až do jejího přijetí byla pravomoc k přijímání opatření odstraňování diskriminace omezená. Přijetím Amsterodamské smlouvy byl princip rovnosti pohlaví zařazen mezi základní cíle Evropských společenství obsažené v článku 2. Článek 3 (2) stanoví povinnost členských států odstraňovat nerovnosti a podporovat ve všech svých aktivitách rovnost mezi muži a ženami – aplikovat metodu gender mainstreaming ve všech činnostech v rámci společenství. Pohlaví je jedním z hledisek, na které se vztahuje článek 13, který obsahuje obecné zmocnění k potírání diskriminace a přijímání antidiskriminačních opatření včetně opatření legislativních. Článek 137 podporuje činnost členských států v dodržování rovnosti mužů a žen na trhu práce a při rovném zacházení v práci. Stěžejní význam ve vývoji principu rovnosti mužů a žen má článek 141 Amsterodamské smlouvy, který stanovuje za stejnou práci anebo práci stejné hodnoty princip rovné odměny pro obě pohlaví. Tento článek 141(4) dovoluje členským státům, s cílem zajistí plnou rovnost mezi muži a ženami v zaměstnání, zachovat nebo přijmout opatření poskytující zvláštní výhody pro usnadnění odborné pracovní činnosti méně zastoupeného pohlaví nebo pro předcházení či kompenzaci nevýhod v jeho profesní kariéře.

Politika rovnosti příležitostí akcelerovala v 90.letech, kdy proběhlo mnoho konferencí a setkání na různé úrovni a byly rozpracovány první akční plány. Velká pozornost byla věnována i otázkám participace žen na moci a na rozhodování.

Legislativa v oblasti nediskriminace

Rovnost žen a mužů je jedním ze základních lidských práv, společnou hodnotou EU a nezbytnou podmínkou pro dosažení cílů unie v oblasti růstu, zaměstnanosti a sociální soudržnosti. I když nerovnosti přetrvávají, učinila Evropská unie v posledních desetiletích značný pokrok v dosahování rovnosti žen a mužů zejména díky právním předpisům v oblasti rovnocenného zacházení, zohledňování této otázky ve veřejném i soukromém životě a díky konkrétním opatřením na podporu postupu žen v zaměstnání.

V návaznosti na výše uvedený článek 13 Amsterodamské smlouvy byly přijaty významné antidiskriminační směrnice.

- směrnice Rady 2000/43/ES, kterou se provádí zásada rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na jejich rasový nebo etnický původ, jejímž účelem je stanovit rámec pro boj s diskriminací na základě rasy či etnického původu a zavést v členských státech zásadu rovného zacházení,
- směrnice Rady 2000/78/ES, která stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a při výkonu povolání, která má stanovit zásady pro boj proti diskriminaci na základě náboženství či víry, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace
- směrnice o rovném zacházení s muži a ženami 76/207/EHS, ve které je kladen důraz na provádění politiky rovných příležitostí v praxi pokud jde o přístup k zaměstnání, odborné přípravě a funkčnímu postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky.

Charta základních práv Evropské unie

Nové trendy v oblasti lidských práv představuje **Charta základních práv Evropské unie**, přijata na summitu v Nice v prosinci 2000. V dokumentu se uvádí, že rovnost mužů a žen musí být zajištěna ve všech oborech včetně zaměstnání, výkonu pracovní činnosti, odměňování a že uplatnění této zásady nebrání přijímat opatření zvýhodňující méně zastoupené pohlaví. Charta odráží jednoznačnou tendenci původně ekonomického společenství rozšířit a prohlubovat svoji působnost v oblasti lidských práva což představuje pro všechny občany Evropské unie další krok správným směrem.

3.2.4. Princip rovného zacházení se ženami a muži v legislativě Evropské unie

Legislativa Evropských společenství stanovuje zákaz jakékoliv přímé či nepřímé diskriminace na základě pohlaví a zaručuje občanům států Evropské unie rovné zacházení se ženami i muži. Většina práv, která platí v zemích Evropské unie, platí v současnosti i v České republice .

Evropský pakt pro rovnost žen a mužů

Dne 9. února 2006 oslovili nejvyšší představitelé šesti členských států Evropské unie (Švédsko, Francie, Španělsko, Finsko, Česká republika a Dánsko) představitele ostatních členských států, aby se připojili k připravovanému Evropskému paktu pro rovnost žen a mužů. Evropský pakt pro rovnost žen a mužů byl jednomyslně přijat na jednání Jarního summitu Evropské rady (jednání vrcholných představitelů členských států Evropské unie) ve dnech 23. a 24. března 2006. Evropský pakt pro rovnost žen a mužů deklaruje politickou vůli vrcholných představitelů členských států Evropské unie v souladu s cíly Lisabonského procesu účinnými nástroji zajistit:

- rovné postavení žen a mužů na trhu práce a potírání stereotypních předpokladů o roli mužů a žen v zaměstnání,
- zlepšení podmínek pro sladění pracovního a rodinného života mužů a žen,
- posílení používání hlediska rovnosti žen a mužů ve všech plánovacích a rozhodovacích procesech (gender mainstreaming)

3.2.4.1. Doporučení Rady Evropských společenství

Dalšími významnými dokumenty Rady Evropských společenství jsou doporučení, jejichž cílem je podpora rovnosti příležitostí pro ženy a muže.

Jedná se Doporučení Rady ze dne 13. prosince 1984 o podpoře pozitivních akcí ve prospěch žen (84/635/EHS), Doporučení Komise Evropských společenství ze dne 24.

listopadu 1987 o odborném vzdělávání žen (87/567/EHS); dále Doporučení Komise ze dne 27. listopadu 1991 o ochraně důstojnosti žen a mužů v práci (92/131/EHS), které členskými zeměmi doporučuje přijmout opatření podporující povědomí o nepřijatelnosti chování sexuální povahy, které se dotýká důstojnosti žen a mužů v práci včetně chování nadřízených nebo spolupracovníků – toto doporučení obsahuje v příloze pod názvem Ochrana důstojnosti žen a mužů v práci i velmi konkrétní a jasné vypracovaná praktická pravidla pro boj proti sexuálnímu obtěžování.

Doporučení Komise ze dne 31. března 1992 o péči o dítě navrhuje členskými státům, aby přijaly nebo postupně podporovaly iniciativy umožňující ženám a mužům sladit jejich profesní, rodinné a výchovné povinnosti vyplývající z péče o dítě. V doporučení se jedná i o podpoře služeb péče o dítě, o zvláštní dovolené pro zaměstnané rodiče a potřebě vytvářet prostředí, strukturu a organizaci práce, kde se přihlíží k potřebám pracujících rodičů.

Za velmi významné lze považovat Doporučení rady ze dne 2. prosince 1996 o vyrovnané účasti žen a mužů v rozhodovacích procesech (96/694/ES), kde je doporučeno členskými státy:

1. přijmout souhrnnou integrovanou strategii zaměřenou na podporu vyrovnané účasti žen a mužů v rozhodovacím procesu a rozvíjet nebo zavést vhodná opatření k dosažení tohoto cíle, jako jsou například právní nebo správní opatření a podněty,
2. v rámci vzdělávání a výcviku na všech úrovních upozorňovat na význam vyrovnané účasti mužů a žen na rozhodování
3. podporovat nebo zlepšovat sběr a zveřejňování statistických údajů, které podají přehled o zastoupení mužů a žen na všech úrovních rozhodovacích procesů v politické, hospodářské, společenské a kulturní oblasti a
4. podporovat vyrovnanou účast žen a mužů na všech úrovních vládních orgánů a výborů, v orgánech veřejné moci na vnitrostátní úrovni i na úrovni společenství, v rozhodovacích procesech ve veřejném i v soukromém sektoru. Rada tímto doporučením vyzývá orgány, pomocné i decentralizované subjekty evropských

společenství , aby pracovaly na dosažení rovnováhy mezi ženami a muži v rozhodovacích procesech.

Zásadním doporučením Evropské komise je implementace gender mainstreaming jak pravidla při koncipování všech dokumentů a programů unie a implementaci gender mainstreaming do významných makroekonomických rozhodnutí (zohledňování různých dopadů na ženu a muže).

3.2.4.2. Rámcová strategie Evropské unie pro roky 2006 – 2010

Komise Evropských společenství sdělila v Bruselu dne 1.3.2006 Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů „Plán pro dosažení rovného postavení žen a mužů 2006-2010“.

Tento plán nastiňuje šest prioritních oblastí činnosti EU v oblasti rovného postavení žen a mužů na období 2006-2010: stejná ekonomická nezávislost pro ženy a muže; sladění soukromého a profesního života; stejné zastoupení v rozhodovacích procesech; odstraňování všech forem násilí založeného na pohlaví; odstraňování stereotypů v oblasti pohlaví; podpora rovného postavení žen a mužů v zahraniční a rozvojové politice. Pro každou tuto oblast stanoví prioritní cíle a činnosti. Komise nemůže těchto cílů dosáhnout sama, neboť v mnoha oblastech se těžiště činnosti nachází na úrovni členských států. Tento plán tedy představuje závazek Komise pokročit s programem rovného postavení mužů a žen a zároveň posílit partnerství s členskými státy a jinými zúčastněnými subjekty.

Tento plán staví na zkušenostech rámcové strategie pro rovné postavení žen a mužů pro období 2001-2005. Spojuje v sobě zahájení nových akcí a posílení úspěšných stávajících činností. Znovu potvrzuje dvojí přístup k rovnému postavení žen a mužů založený na systematickém přihlížení k rovnosti pohlaví (prosazování rovného postavení žen a mužů ve všech oblastech politiky a činnostech) a na zvláštních opatřeních.

Rovné postavení žen a mužů je základní právo, společná hodnota EU a nezbytná podmínka pro dosažení cílů EU, kterými jsou růst, zaměstnanost a sociální soudržnost. EU učinila významný pokrok při dosahování rovného postavení žen a mužů díky právním předpisům rovného zacházení, systematickému přihlížení k rovnosti pohlaví, zvláštním opatřením pro prosazování žen, akčním programům, sociálnímu dialogu a dialogu s občanskou společností. Důležitým partnerem při dosahování pokroku byl Evropský parlament. Mnoho žen dosáhlo nejvyšších stupňů vzdělanosti, vstoupilo na pracovní trh a stalo se významnými osobnostmi ve veřejném životě. Nerovnosti však zůstávají a mohou se zvětšovat s tím, jak větší globální hospodářská soutěž vyžaduje pružnější a mobilnější pracovní sílu. To by mohlo mít větší dopad na ženy, které jsou často nuceny volit mezi mateřstvím a kariérou kvůli neexistenci pružných pracovních ujednání a pečovatelských služeb, přetrvávání stereotypů o pohlaví a nerovnoměrnému podílu mužů na domácích povinnostech. Pokrok, který ženy učinily, včetně pokroku v klíčových oblastech lisabonské strategie, jako je vzdělání a výzkum, se plně neodráží v postavení žen na pracovním trhu. To je plýtvání lidským kapitálem, které si EU nemůže dovolit. Současně je politická a hospodářská úloha EU ohrožována nízkou porodností a poklesem pracovní síly.

EU je i nadále významným partnerem v globálním úsilí o podporu rovného postavení žen a mužů. Důležitými úkoly je učinit z globalizace pozitivní sílu pro všechny ženy a muže a bojovat s chudobou. Komunikační technologie způsobují, že jsou trestné činy jako obchodování s lidmi jednodušší a více rozšířené. Pokud má EU splnit tyto úkoly, musí se urychlit pokrok směrem k rovnému postavení žen a mužů a posílit systematické přihlížení k rovnosti pohlaví ve všech politikách, zvláště v oblastech uvedených v tomto plánu.

a) Dosažení stejné ekonomické nezávislosti pro ženy a muže

Dosažení lisabonských cílů zaměstnanosti

Lisabonské cíle zaměstnanosti požadují 60% míru zaměstnanosti u žen do roku 2010. V současné době je tato míra 55,7 % a u starších žen (55-64 let) je ještě mnohem nižší (31,7 %). Ženy rovněž mají vyšší míru nezaměstnanosti než muži (9,7 % oproti 7,8 %). Je třeba posílit otázku rovného postavení žen a mužů v rámci lisabonské strategie pro růst a zaměstnanost. Ke zvýšení zaměstnanosti žen může přispět dodržování právních předpisů v oblasti rovného zacházení a účinné využívání nových strukturálních fondů

(např. odborná příprava, opatření v oblasti podnikání). Individualizace práv spojených s daňovým systémem a systémem dávek může rovněž zajistit, že se ženám i mužům vyplatí pracovat.

Odstranění mzdových rozdílů mezi ženami a muži

Přes existenci právních předpisů EU o rovných mzdách dostávají ženy o 15 % nižší mzdu než muži a tento rozdíl se snižuje mnohem pomaleji než rozdíl v zaměstnanosti mužů a žen. Jeho přetrvávání vyplývá z přímé diskriminace žen a ze strukturálních nerovností, jako je zařazování pohlaví do určitých odvětví, povolání a systémů práce, přístup ke vzdělání a odborné přípravě, neobjektivní systémy hodnocení a mzdové systémy a stereotypy. Řešení těchto otázek vyžaduje mnohostranný přístup a mobilizaci všech stran.

Ženy podnikatelky

Ženy v průměru představují 30 % všech podnikatelů v EU. Často se potýkají s většími problémy než muži při zakládání podniků a získávání přístupu k finančním prostředkům a odborné přípravě. Je třeba dále provádět doporučení akčního plánu EU pro oblast podnikání vyzývající ke zvýšení počtu nových podniků založených ženami pomocí lepšího přístupu k finančním prostředkům a rozvoje podnikatelských sítí.

Rovné postavení žen a mužů v oblasti sociální ochrany a boj s chudobou

Systémy sociální ochrany by měly odstranit překážky pro ženy a muže bránící jim ve vstupu a v setrvání na pracovním trhu a umožnit jim akumulovat individuální nároky na důchod. U žen je však nadále pravděpodobné, že jejich profesní postup bude kratší nebo přerušovaný, a tudíž budou mít méně práv než muži. Tím se zvyšuje riziko chudoby, zvláště pro matky samoživitelky, starší ženy nebo ženy, které pracují v rodinných podnicích v oblasti zemědělství nebo rybolovu. Situaci žen v těchto odvětvích může zlepšit nový Evropský rybářský fond (EFF) a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EAFRD). Je důležité, aby systémy sociální ochrany zajistily přístup těchto žen k odpovídajícím dávkám, zvláště po jejich odchodu do důchodu.

Uznání rovnosti žen a mužů ve zdravotnictví

Ženy a muži čelí zvláštním zdravotním rizikům, chorobám, otázkám a postupům, které mají dopad na jejich zdraví. Patří sem záležitosti z oblasti životního prostředí, jako je používání chemických látek a pesticidů, které se často přenášejí během těhotenství a při kojení. Lékařský výzkum a mnoho bezpečnostních a zdravotních norem se týká více mužů a oblastí pracovního života s převládajícím počtem mužů.

Boj s mnohonásobnou diskriminací, zvláště vůči ženám z řad přistěhovalců a etnických menšin

EU je odhodlána odstranit veškerou diskriminaci a vytvořit společnost otevřenou sociálnímu začlenění pro všechny. Ženy, které jsou součástí znevýhodněných skupin, jsou na tom často hůře než jejich mužské protějšky. Typická je situace žen z řad etnických menšin a přistěhovalců. Tyto ženy často trpí dvojí diskriminací. Aby byla zajištěna práva žen a jejich účast v občanském životě, plně využít jejich pracovní potenciál a zlepšit se jejich přístup ke studiu a celoživotnímu vzdělávání, je zapotřebí podpory rovného postavení žen a mužů v migračních a integračních politikách.

b) Podpora sladění pracovního, soukromého a rodinného života

Pružná pracovní opatření pro ženy i muže

Politiky zaměřené na sladění pracovního a soukromého života pomáhají vytvořit pružné hospodářství a současně zlepšují kvalitu života žen a mužů. Pomáhají lidem vstupovat na pracovní trh a udržet se na něm za plného využití potenciálu pracovní síly. Musí být stejně dostupné ženám i mužům. Pružná pracovní opatření zvyšují produktivitu, posilují spokojenost zaměstnanců a podporují dobrou pověst zaměstnavatelů. Nicméně skutečnost, že tato opatření využívá mnohem více žen než mužů, vytváří nerovnováhu mezi pohlavími, která má negativní dopad na postavení žen na pracovním trhu a jejich ekonomickou nezávislost.

Rozšiřování pečovatelských služeb

Evropa stojí před trojí výzvou: před klesajícím počtem obyvatel v produktivním věku, nízkou porodností a rostoucím počtem starších lidí. Vyváženější pracovní uspořádání jsou součástí odpovědi na demografický pokles tím, že nabízejí cenově dostupnější a dosažitelnější zařízení péče o dítě, jak požadují cíle z Barcelony, a

poskytují služby, které uspokojují potřeby seniorů a postižených osob. Mělo by dojít ke zlepšení kvality těchto služeb a zvýšení kvalifikace personálu, zvláště žen, a jejich lepšímu ohodnocení.

Lepší politiky sladění pracovního a rodinného života žen i mužů

Služby a struktury se příliš pomalu přizpůsobují situaci, kdy jsou zaměstnané jak ženy, tak muži. Jen málo mužů si vybírá rodičovskou dovolenou nebo pracuje na zkrácený úvazek (7,4 % v porovnání s 32,6 % žen); ženy jsou i nadále hlavními pečovateli o děti a další závislé osoby. Muži by měli být podporováni v plnění rodičovských povinností, zvláště pomocí pobídek k vybírání rodičovské a otcovské dovolené, a měli by se dělit o nárok na rodičovskou dovolenou se ženami.

c) Podpora rovné účasti žen a mužů na rozhodovacím procesu

Účast žen v politice

Trvale nedostatečné zastoupení žen v politickém rozhodování představuje demokratický deficit. Mělo by být dále podporováno aktivní občanství žen a jejich účast v politice a ve vedoucích funkcích veřejné správy na všech úrovních (místní, regionální, národní, evropské). Prioritou zůstává dostupnost srovnatelných a spolehlivých údajů na úrovni EU.

Ženy při rozhodování v hospodářské oblasti

Vyvážená účast žen a mužů na rozhodování v hospodářské oblasti může přispět k produktivnějšímu a inovativnějšímu pracovnímu prostředí a kultuře a k lepšímu hospodářskému výkonu. Zásadními podmínkami jsou transparentnost postupu v zaměstnání, pružná pracovní opatření a dostupnost pečovatelských zařízení.

Ženy ve vědě a technice

Účast žen ve vědě a technice může přispět ke zvýšení inovací, kvality a konkurenceschopnosti vědeckého a průmyslového výzkumu a je třeba ji podporovat. Aby bylo dosaženo cíleného 25% zastoupení žen na vedoucích místech ve výzkumu v rámci veřejného sektoru, je třeba provádět příslušné politiky a monitorovat pokrok. Nezbytnou podmínkou je další vytváření sítí a dostupnost údajů EU.

d) Odstraňování násilí založeného na pohlaví a obchodování s lidmi

Odstraňování násilí založeného na pohlaví

EU je odhodlána bojovat se všemi formami násilí. Hlavními oběťmi násilí založeného na pohlaví jsou ženy. Jde o porušení základního práva na život, bezpečí, svobodu, důstojnost a fyzickou a emoční nedotknutelnost. Porušení těchto práv nelze tolerovat ani ničím omluvit. Důležitá je prevence, která vyžaduje vzdělání a znalosti, vytváření sítí a partnerství a výměnu osvědčených postupů. Je třeba podniknout neodkladné kroky k odstranění běžných nebo tradičních škodlivých postojů a praktik, včetně mrzačení ženských pohlavních orgánů, brzkých a nucených sňatků a zločinů z důvodu cti.

Odstranění problému obchodování s lidmi

Obchodování s lidmi je zločin proti jednotlivcům a porušení jejich základních práv. Je to forma moderního otroctví, vůči níž jsou zranitelnější chudé ženy a děti, zvláště dívky. Jeho odstranění vyžaduje kombinaci preventivních opatření, kriminalizaci obchodování s lidmi na základě příslušných právních předpisů a ochranu a pomoc obětem. Je třeba dále propracovat opatření odrazující od poptávky po ženách a dětech za účelem sexuálního vykořisťování.

e) Odstranění stereotypů ve vzdělávání, odborné přípravě a kultuře týkajících se pohlaví

f) Podpora rovného postavení mužů a žen mimo EU

Plánovaný Evropský institut pro rovné postavení žen a mužů bude poskytovat odborné znalosti, rozšiřovat vědomosti a posilovat viditelnost rovného postavení žen a mužů. Strukturální fondy, finanční programy v různých oblastech politiky a příští program PROGRESS podpoří provádění tohoto plánu. Provádění metodik pro rovné postavení žen a mužů, jako je hodnocení dopadu pohlaví a rozpočtování s ohledem na pohlaví (zavádění perspektivy pohlaví do rozpočtového procesu), podpoří rovné postavení žen a mužů, zajistí větší průhlednost a posílí odpovědnost²⁷.

4. Politika rovných příležitostí – trend vlády České republiky

Řešením existujících nerovností a diferenciací mezi ženami a muži v české společnosti není náhlé jednorázové převzetí gender mainstreaming. Je více než pravděpodobné, že tento postup by nenašel potřebnou podporu veřejnosti, která sice generové difference reflektuje, ale nejeví zájem o cílevědomé změny současného stavu. Politika rovných příležitostí v České republice se opírá o legislativu, závazné dokumenty a programy spolupráce, kterým byla věnována předchozí kapitola.

4.1. Rada vlády pro rovné příležitosti mužů a žen

Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů je stálým poradním orgánem vlády v oblasti vytváření rovných příležitostí pro ženy a muže. Rada byla zřízena usnesením vlády ČR č. 1033 ze dne 10. října 2001. Rada připravuje návrhy směřující k prosazování a dosažení rovných příležitostí pro ženy a muže. Rada zejména:

- a) projednává a doporučuje vládě základní koncepční směry postupu vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže
- b) koordinuje základní směry resortních koncepcí v oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže
- c) stanovuje okruh priorit pro projekty resortů na podporu realizace rovných příležitostí pro ženy a muže
- d) identifikuje ve společnosti aktuální problémy v rovných příležitostech pro ženy a muže
- e) hodnotí efektivitu naplňování principu rovnosti žen a mužů.

Zasedání Rady se konají podle potřeby, nejméně však třikrát ročně. Rada nemá pravomoc prošetřovat stížnosti občanů na porušování principů rovnosti žen a mužů. Organizační, odborné a administrativní práce a zveřejňování informací o práci Rady zajišťuje sekretariát Rady, který je organizační součástí Úřadu vlády.

Podle statutu Rady je státní správa v Radě zastoupena členkami a členy na funkční úrovni náměstků ministra. Aktivní účastí osob na úrovni náměstků ministra v Radě se daří lépe a rychleji prosadit politiku rovných příležitostí do všech resortních politik. Usnesení vlády č.456 ze dne 9. května 2001 všem ministrům uložilo s účinností od 1. ledna 2002 zpracovat vlastní resortní programový dokument na prosazování rovných příležitostí žen a mužů v oblastech, které spadají do věcné působnosti jednotlivých resortů. Úspěšnost plnění stanovených cílů a úkolů každého resortu je pak posuzována rovněž na zasedáních Rady. Ukazuje se, že jednotlivé resorty díky tomu výrazně zkvalitnily svůj přístup k vytváření rovných příležitostí žen a mužů.

Kromě členek a členů Rady jsou do činnosti Rady zapojeni i stálí hosté. Za účelem provázání činnosti Rady s představiteli územních samospráv dostali status stálých hostů Rady všichni hejtmani a primátor hl. m. Prahy. Prostřednictvím svých zástupců vysílaných na zasedání Rady přispívají k přenosu politiky rovných příležitostí do činnosti krajů. Postavení stálého hosta má dále zástupce Svazu měst a obcí ČR, zástupkyně podnikatelek a manažerek a zástupkyně Poslanecké sněmovny – předsedkyně Stálé komise Poslanecké sněmovny pro rovné příležitosti.

4.1.1. Oddělení sekretariátu Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů

a) tvoří a posuzuje celostátní koncepce a nejsložitější systémy právních úprav nebo nejsložitější zákonné úpravy s nejširšími dopady na právní poměry České republiky v oblasti politiky rovných příležitostí pro ženy a muže, nejsložitější systémy právních úprav mezinárodního práva a práva Evropské unie (zejména nařízení ES a směrnice ES), koncepční a strategické dokumenty Evropské unie z oblasti politiky rovných příležitostí pro ženy a muže s nejširšími dopady na Českou republiku a ostatní státy Evropské unie, plnění mezinárodních závazků, zejména implementaci práva EU v oblasti politiky rovných příležitostí pro ženy a muže.

b) koordinuje z pozice národního koordinátora politiky rovných příležitostí pro ženy a muže ve společnosti přístup orgánů veřejné správy k problematice rovných příležitostí pro ženy a muže.

c) zabezpečuje po odborné, organizační a administrativní stránce činnost Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů.

K 31. prosinci 2007 bylo oddělení rovnosti žen a mužů delimitováno usnesením vlády ze dne 11. července 2007 č.762 z Ministerstva práce a sociálních věcí na Úřad vlády ČR²⁸.

4.2. Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže

Vláda České republiky svým usnesením ze dne 11. července 2007 č. 762 aktualizovala opatření priorit a postupů při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže.

Zejména prosazuje aktivní podporu konkrétními opatřeními při výběru vhodných kandidátek do funkcí ve vládních orgánech a na vedoucí místa jak v ministerstvech, tak i v jimi řízených správních úřadech a institucích. Zabezpečuje politiku rovných příležitostí žen a mužů v souvislosti s věcnou působností každého resortu. Prosazuje, aby jednotlivá ministerstva a správní úřady v rámci svých kompetencí navazovaly spolupráci s nestátními neziskovými organizacemi zabývajícími se rovnými příležitostmi žen a mužů a pokračovaly ve vyhledávání a v rozšiřování této spolupráce. Součástí této spolupráce může být i vyžadování stanoviska k připravovaným právním předpisům nebo jiným zásadním rozhodnutím. Při přípravě právních předpisů dbá na zařazení institutů k odstraňování případného znevýhodňování v zastoupení žen a mužů v účasti na rozhodujících společenských aktivitách. Preferuje veřejnou diskusi o problematice rovných příležitostí žen a mužů s cílem seznámit českou veřejnost se státní politikou rovných příležitostí žen a mužů a jejími cíli. Prosazuje průběžně zapracovávat výsledky generových analýz do koncepčních materiálů spadajících do věcné působnosti ministerstev. V rámci dotační politiky podporuje projekty prosazující rovné příležitosti

pro ženy a muže. Průběžně reviduje platné právní předpisy s ohledem na jejich soulad s principem rovných příležitostí pro ženy a muže ve společnosti, resp. s odpovídajícími požadavky práva Evropského společenství. Zajišťuje rovné příležitosti žen a mužů v přístupu k ekonomické aktivitě. Podporuje vyrovnávání sociálního postavení žen a mužů pečujících o děti a potřebné členy rodiny. Ve svém usnesení zohledňuje ženy z hlediska jejich reprodukční funkce a fyziologických odlišností. Řeší potlačování násilí páchaného na ženách. Sleduje a vyhodnocuje účinnosti uplatňování principu rovných příležitostí pro ženy a muže. V rámci své grantové politiky podporuje výzkum společenských jevů, které vedou k diskriminaci žen nebo mužů, případně k ohrožení jejich důstojnosti, zdraví nebo života.

Klíčovou rolí při gender mainstreaming sehrávají politici a státní správa. Politici zodpovídají za definování rovnosti pohlaví jako priority významné pro demokracii ve všech sférách života společnosti. Jejich úkolem je iniciovat zahájení procesu gender mainstreaming, zajistit potřebné prostředky a podmínky pro tuto strategii a podporovat genderovou rovnost. Klíčovými aktéry při realizaci gender mainstreaming a uvádění této strategie do každodenní politiky a praxe jsou instituce státní správy. Nezbytným předpokladem pro přípravu, uskutečňování a rozvíjení gender mainstreaming, je odhodlání, vůle, připravenost a zodpovědnost na nejvyšší politické úrovni.

Počátky **vládní politiky rovných příležitostí žen a mužů v samostatné České republice** sahají do 90. let 20. století, kdy se součástí právního řádu ČR stala Úmluva OSN o odstranění všech forem diskriminace žen (1993) a kdy se Česká republika přihlásila k závěrům čtvrté světové konference OSN o ženách, konané v Pekingu v roce 1995 (tzv. Pekingské akční platformě) a k dalším mezinárodním dokumentům.

Tím na sebe česká vláda převzala i závazek zabývat se otázkami rovného postavení mužů a žen. K výraznému posílení politiky rovných příležitostí a rovnoprávného postavení obou pohlaví došlo v roce 1998 zřízením oddělení rovnosti mužů a žen na Ministerstvu práce a sociálních věcí, které vykonávalo koncepční a koordinační roli. Ve stejném roce byl přijat vládní program „Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen“. Od roku 1998 se otázkou rovných příležitostí mužů a žen začala zabývat též Rada vlády pro lidská práva, konkrétně její Výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen. Dalším významným krokem bylo v roce 2001 zřízení samostatného poradního orgánu vlády pro otázky rovného postavení žen a mužů - Rady

vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Od 1. 1. 2002 pracuje na každém ministerstvu minimálně jeden pracovník, do jehož pracovní náplně patří problematika rovných příležitostí žen a mužů v oblasti věcné působnosti resortu (tzv. gender focal point).

Během nastíněného vývoje došlo k pozitivním změnám v postavení žen a mužů v české společnosti zejm. na poli legislativy (např. zakotvení zásady rovného zacházení a zákazu diskriminace z důvodu pohlaví v zákoně o zaměstnanosti, zákoníku práce a dalších zákonech, právní úprava obtěžování a sexuálního obtěžování, zakotvení zásady rovného odměňování, právní úprava rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku, zakotvení skutkové podstaty trestného činu „týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“ v trestním zákoně, právní úprava vykázaní násilné osoby ze společného obydlí). Česká republika se též zapojila do programů Evropské unie podporujících rovné příležitosti žen a mužů (PHARE, Evropský sociální fond - Operační program Rozvoj lidských zdrojů, nyní Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost, Program Iniciativy Společenství EQUAL), proběhla řada informačních kampaní, projektů, výzkumů a analýz, byly vydány publikace a příručky k tématu postavení mužů a žen ve společnosti.

4.2.1. Současný stav v rovných příležitostech pro ženy a muže – z pohledu statistiky

Příležitosti mužů a žen v ČR zůstávají nicméně i nadále nerovné, o čemž nejlépe svědčí následující statistické údaje:

Přestože ženy tvoří většinu obyvatel České republiky starších 15 let, jejich podíl na ekonomicky aktivním obyvatelstvu je ve srovnání s muži výrazně nižší (**49,7 % ku 68,5%**).

Velký rozdíl je zejména v míře ekonomické aktivity žen a mužů ve věku 30-34 let (**67,4% u žen oproti 97,6% u mužů**), což odpovídá skutečnému nebo předpokládanému odchodu žen na mateřskou, resp. rodičovskou dovolenou.

Míra zaměstnanosti (podíl počtu osob s jediným nebo hlavním zaměstnáním ve skupině 15-64 let) ve 4. čtvrtletí 2007 dosahovala u **žen 57,4%, u mužů 75,5%**.

Ženy jsou více zastoupeny mezi nezaměstnanými - míra registrované nezaměstnanosti žen k 31. 2. 2008 činila **7,2%**, zatímco u mužů to bylo **5,0%**.

Ženy se také více střetávají s problémy při sladování rodinného a pracovního života, resp. pracovní život nahrazují péčí o dítě. O tom svědčí míra zaměstnanosti rodičů s dětmi do 12 let (**53,4% žen; 93,9% mužů**) a počet mužů pobírajících rodičovský příspěvek (pouhé **1,34%**; od roku 2005 navíc dochází k mírnému poklesu v počtu mužů pobírajících tento příspěvek).

Vzdělanost českých žen a mužů dosahuje vysoké úrovně, dívky obecně převažují mezi studenty i absolventy vysokých škol. To se ovšem netýká vědeckých a technických, tj. lépe placených oborů, kde převládají muži.

Ženy jsou též více postiženy dlouhodobou nezaměstnaností (**5,2% žen; 3,2% mužů**) a převažují mezi zaměstnanci pracujícími na částečný úvazek.

Další oblastí, kde jsou ženy významně znevýhodněny oproti mužům, jsou výdělkové možnosti. V mediánu rozdíl průměrného hodinového hrubého výdělku mužů a žen v ČR činí **18 % v neprospěch žen**. Rozdíl mezi výdělky žen a mužů je ovlivněn zejména tím, že ženy se soustřeďují v odvětvích s nízkými výdělky, zatímco muži převládají v odvětvích s výdělky vyššími (tzv. horizontální segregace pracovního trhu).

Dalším významným faktorem je skutečnost, že ve vedoucích funkcích v soukromém i vládním sektoru početně převládají muži (tzv. vertikální segregace pracovního trhu). Zastoupení žen v ČR ve vedoucích pozicích v podnicích je obecně nízké (**29,2%**), ve srovnání s rokem 2001 (26,5%) lze nicméně zaznamenat mírné zlepšení.

Obdobné platí též o podílu žen na správě věcí veřejných. Zastoupení žen v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR se od roku 1999 trvale pohybuje kolem **16%**, čímž se Česká republika řadí do poslední třetiny evropské sedmadvacítky. Rovněž závažnou a kritizovanou skutečností je, že v České republice jako v jediné zemi Evropské unie došlo po posledních volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 k negativnímu vývoji (počet poslankyň snížil ze **17% na 15,5%**, absolutně z 34 na 31 poslankyň). V Senátu Parlamentu ČR tvoří ženy pouhých **11%**. Velmi nízké je rovněž zastoupení žen v krajských zastupitelstvech (**15%**), vyšší počet žen reprezentuje Českou republiku pouze v Evropském parlamentu (**20,8%**).

Vývoj **náborů veřejnosti na rovné příležitosti žen a mužů** je od roku 2002 soustavně sledován prostřednictvím každoročního průzkumu veřejného mínění nazvaného **Trendy sociálně politických mechanismů ovlivňujících genderové vztahy**. Tento průzkum i v loňském roce potvrdil, že obyvatelé České republiky – v souladu s výše uvedenými statistickými údaji - nepovažují možnosti mužů a žen v ČR v jednotlivých oblastech života za vyrovnané. Muži jsou podle dotázaných osob zvýhodněni v oblasti odměňování (s výrokem souhlasí 63,4% osob celkem, z toho 47% mužů, 78,8% žen), ženy jsou naopak upřednostňovány při svěřování dítěte do péče po rozvodu (podle 75,3% osob) . Téměř všichni dotázaní (92,4%) si myslí, že muž i žena by měli mít zaměstnání, které by jim zajistilo soběstačnost a nezávislost. Podle většiny dotázaných osob (89,5%) by domácí práce měly být rozděleny tak, aby obě pohlaví měla stejně volného času pro zábavu a odpočinek a obě pohlaví by se též měla stejně věnovat výchově a péči o děti (87,7%)²⁹.

Tabulka č.1

ÚČAST ŽEN V ROZHODOVACÍM PROCESU k 31. 12. 2007 (zdroj: resorty)															Tabulka č. 1			
funkce →	Ministr / ministryně	Náměstek / náměstkyně ministra		Ředitel / ředitelka odboru			vedoucí oddělení			ostatní odborní pracovníci/ pracovnice			Ředitel / ředitelka resortní instituce			vedoucí detaš. pracoviště		
	M/Ž	M	Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž
ministerstvo ↓	M/Ž	M	Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž
dopravy	M	6	1	22	2	8,33	60	19	24,05	155	209	57,42	0	0	0,00	-	-	-
financi	M	7	0	32	11	25,58	74	64	46,38	490	712	59,23	17	3	15,00	-	-	-
kultury	M	6	2 ¹	14	10	41,67	7	14	66,67	70	148	67,89	26	6	18,75	-	-	-
pro místní rozvoj (podle stavu k 28. 1. 2008)	-	4	0	14	12	46,15	34	29	46,03	162	292	64,32	-	-	-	-	-	-
obraný: vojáci z povolání	Ž	1	0	25	0	0,00	50	0	0,00	369	70	15,95	-	-	-	-	-	-
občanští zaměstnanci	4	0	20	3	13,04	42	8	16,00	353	347	49,57	-	-	-	-	-	-	
práce a sociálních věcí	M																	
průmyslu a obchodu	M																	
spravedlnosti	M	5	0	11	9	45,00	25	21	45,65	87	196	69,26	-	-	-	-	-	-
školský, mládeže a tělovýchovy	M	4 ²	1	25	16	39,02	15	13	46,43	133	313	70,18	-	-	-	-	-	-
vnitřní (podle stavu k 19. 12. 2007)	M	3	2	52	15	22,39	154	81	34,47	924	1285	58,17	15	3	16,67	-	-	-
zahraničních věcí - ústředí	M	2	1	26	13	33,33	42	16	27,59	333	385	53,62	-	-	-	-	-	-
- zahraničí		-	-	-	-	-	-	-	-	630	560	47,06	100	14	12,28	-	-	-
zdravotnictví	M	3	1	13	13	50,00	12	26	68,42	86	199	69,82	66	17	20,48	0	2	100,00
zemědělství	M	5	1 ³	75	21	21,88	99	56	36,13	681	1058	60,84	6	0	0,00	-	-	-
životního prostředí	M	4	1	34	9	20,93	45	42	48,28	171	312	64,60	14	0	0,00	-	-	-
Úřad vlády:	M/Ž	7	2 ¹	17	11	39,29	16	15	48,39	172	233	57,53	-	-	-	-	-	-
místopředseda vlády/ předseda vlády	2M/M																	
Celkem	16M/2Ž	61	12	380	145	27,62	675	404	37,44	4816	6319	56,75	244	43	14,98	0	2	100,00

Tabulka č. 2 a č. 3

Tabulka č. 2

Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

Rok	Ženy			Muži			Kandidáti ženy/muži (%)	Zvolení ženy/muži (%)
	kandidáti	zvoleno	úspěšnost (%)	kandidáti	zvoleno	úspěšnost (%)		
Volby 1996	908	30	3,3	3 584	170	4,7	25,3	17,6
Volby 1998	756	30	4,0	2 875	170	5,9	26,3	17,6
Volby 2002	1 596	34	2,1	4 472	166	3,7	35,7	20,5
Volby 2006	1 383	31	2,2	3 602	169	4,7	38,4	18,3

Pramen: ČSÚ

Tabulka č. 3

Volby do Senátu Parlamentu České republiky

Rok	Ženy			Muži			Kandidáti ženy/muži (%)	Zvolení ženy/muži (%)
	kandidáti	zvoleno	úspěšnost (%)	kandidáti	zvoleno	úspěšnost (%)		
Volby 2002	26	3	11,5	142	24	16,9	18,3	12,5
Volby 2004	37	3	8,1	160	24	15,0	23,1	12,5
Volby 2006	39	6	15,4	165	21	12,7	23,6	28,6

Pramen: ČSÚ

Tabulka č. 4

Průměrné a mediánové hrubé měsíční mzdy v Kč											Tabulka č. 4
Ukazatel	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ženy											
Průměrná mzda	9 449	10 730	11 036	11 793	12 641	13 755	15 217	16 404	17 256	18 221	19 305
Medián mezd	8 400	9 740	9 938	10 721	11 436	12 505	13 742	14 838	15 645	16 443	17 310
Muži											
Průměrná mzda	12 245	14 166	15 323	16 109	17 251	18 481	20 404	21 983	23 044	24 271	25 593
Medián mezd	10 650	12 370	13 271	13 717	14 623	15 585	16 938	18 221	19 329	20 265	21 185
Celkem											
Průměrná mzda	11 069	12 572	13 361	14 097	15 187	16 353	18 133	19 510	20 545	21 674	22 908
Medián mezd	9 770	11 170	11 693	12 278	13 100	14 139	15 542	16 707	17 706	18 589	19 512
Podíl průměrné mzdy žen na průměrné mzdě mužů	77,2	75,7	72	73,2	73,3	74,4	74,6	74,6	74,9	75,1	75,4
Podíl mediánu mezd žen na mediánu mezd mužů	78,9	78,7	74,9	78,2	78,2	80,2	81,1	81,4	80,9	81,1	81,7

Zdroj: ČSÚ - Výběrové šetření mezd zaměstnanců
 Publikace "Struktura mezd zaměstnanců v roce 2006" Stav k 31.12.2006

Tabulka č. 5

Ekonomické postavení obyvatelstva							počty osob v tis.
	Ženy		Muži		Celkem		
Počet obyvatel	5261		4266,1		9527,1		
Populace starší 15 let	4 541,20	51,66%	4 249,50	48,34%	8 790,70	100,00%	
Ekonomicky aktivní obyvatelstvo	2 266,50	44,10%	2 872,70	55,90%	5 139,20	100,00%	
Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo	2 238,60	62,63%	1 335,50	37,37%	3 574,10	100,00%	
Zaměstnaní	2 086,10	43,21%	2 741,90	56,79%	4 828,00	100,00%	
Nezaměstnaní	202,20	54,46%	169,10	45,54%	371,30	100,00%	

Zdroj: ČSÚ, EKONOMICKÉ POSTAVENÍ POPULACE 15 + Stav ke dni: 30.12.2006

4.3. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR - Iniciativa Společenství EQUAL51

Česká republika v roce 2001 vstoupila do programu Evropské unie „Iniciativa EQUAL“, který je zaměřen na boj proti diskriminaci na trhu práce a podporu rovného přístupu k zaměstnání. Jedním z témat pro projekty jsou i rovné příležitosti pro muže a ženy.

Iniciativa Společenství EQUAL byla Evropskou komisí vyhlášena pro celé území Evropské unie, a proto i v ČR je realizována na celém území.

Řídícím orgánem CIP EQUAL ČR je Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). MPSV je zároveň řídícím orgánem pro OP RLZ a JPD 3, čímž je zajištěno, že aktivity podporované Programem Iniciativy Společenství EQUAL budou v ČR vhodně doplňovat aktivity podporované v rámci některého z těchto programů, tedy z programů tzv. „hlavního proudu“.

Od programů tzv. hlavního proudu se CIP EQUAL odlišuje tím, že jeho globálním cílem (obdobným ve všech státech EU) je vývoj a prosazování nových prostředků boje se všemi formami diskriminace a nerovností na trhu práce. Cílem je tedy vyvinout, otestovat a v případě úspěšného dosažení očekávaných přínosů zavést do praxe nově .

4.3.1. Příručka programu iniciativy Společenství EQUAL – několik statistických údajů

Je všeobecně známo, že ženy jsou vystavovány systematické a trvalé diskriminaci, která dává vzniknout další diskriminaci v rozdílném přístupu žen a mužů k pracovním příležitostem, ke zdrojům a k řídicím funkcím. Zcela jasně je to patrné na vývoji trhu práce za uplynulá dvě desetiletí.

V 15 členských státech EU došlo v 80. letech, ba dokonce ještě dříve, k mohutnému nástupu žen na trh práce, tento jev však nebyl doprovázen odstraněním segregace na poli jednotlivých oborů, v oblasti zaměstnávání či pracovních příležitostí. Většina žen

stále pracuje ve skupině vyhrazených sektorů a vymezených povoláních. Převažují u nich částečné pracovní úvazky, jsou do značné míry vylučovány z možností pracovat v odpovědných funkcích, jsou méně placeny než muži, více než mužům jim hrozí nezaměstnanost a čelí většímu riziku chudoby.

Aktivní účast žen na trhu práce a zmenšování genderových rozdílů ve všech oblastech života, jsou klíčem ke konkurenceschopnosti EU, k ekonomickému růstu a sociální soudržnosti. Lisabonského cíle - dosáhnout do roku 2010 60 % míry zaměstnanosti žen - nebude dosaženo bez dalšího úsilí, které je nutno vyvinout na poli genderové rovnosti. Má-li být stanovený cíl naplněn, musí na trh práce do roku 2010 vstoupit alespoň 6 milionů žen.

Některé údaje :

Zaměstnanost

Míra zaměstnanosti žen stoupala více než zaměstnanost mužů. V porovnání s první polovinou 90. let, kdy byla méně než 50 %, je nyní na úrovni 55,6 %. Ale propast v porovnání s muži je stále hluboká. V evropské patnáctce je rozdíl mezi ženskou a mužskou zaměstnaností 17,2 procenta, a v evropské pětadvacítce tento rozdíl dosahuje 16,3 %.

Stabilní, ale stále vysoká zůstává segregace v závislosti na příslušnosti k pohlaví v rámci určitých zaměstnání nebo oborů. Ženy převládají ve zdravotnictví a sociálních službách, vzdělávání, veřejných úřadech a maloobchodě, a na druhé straně je nesrovnatelně větší počet mužů působících jako techničtí pracovníci, inženýři, finančníci a manažeři. Přestože se na vysoce odpovědná místa dostává nyní více žen, muži mají stále dvakrát větší šanci, že zaujmou manažerský post, a více než třikrát větší naději, že se stanou vrcholovými manažery. Podstatně méně žen než mužů pracuje ve funkcích s kontrolní odpovědností, a tento rozdíl ještě dále narůstá se zvyšující se věkovou kategorií.

Nezaměstnanost

Ve většině členských států zůstává míra nezaměstnanosti vyšší u žen než u mužů (o 1,8 % vyšší v evropské patnáctce a o 1,9 % v evropské pětadvacítce), a ženy jsou i nadále více vystaveny nebezpečí ztráty zaměstnání a ekonomické nečinnosti než muži.

Mzdy

Mezi ženami a muži stále ještě přetrvává rozdíl ve mzdách – zřejmě jedna z nejviditelnějších nerovností, na které ženy v práci narážejí. Ženy v EU si průměrně vydělávají pouze 84 % průměrné mzdy mužů – 89 % ve veřejném sektoru a 76 % v sektoru soukromém. Ženy tvoří 77 % nejhůře placených pracujících v EU, muži 23 %. Riziko chudoby je pro ženy v porovnání s muži vyšší o 3 %.

Práce na částečný úvazek

V práci na částečný úvazek silně převažují ženy. V evropské patnáctce pracuje na částečný pracovní úvazek 34 % žen, v evropské pětadvacítce jich je 30 %. Naproti tomu na částečný úvazek pracuje v evropské patnáctce a v evropské pětadvacítce 7 % mužů.

Práce a rodinný život

Ženy i nadále zajišťují většinu prací v domácnosti a v rodině. To má dopad na uspořádání jejich pracovní činnosti a omezuje jejich příležitosti přijímat taková zaměstnání, která jsou srovnatelná s průměrným zaměstnáním mužů.

V evropské patnáctce pracují ženy, které mají děti, o 12 hodin méně než muži, kteří mají děti, v evropské pětadvacítce činí tento rozdíl 11 hodin. Vykazují také nižší míru zaměstnanosti než bezdětné ženy, a to o 12,7 procentních bodů. - Muži, kteří mají děti, vykazují míru zaměstnanosti o 9,5 procentních bodů vyšší než muži bezdětní.

Vzdělání

Ženy v porovnání s muži dosahují lepšího vzdělání. Rozdíl mezi ženami a muži s dokončeným středoškolským vzděláním ve věkové kategorii 20 - 24 let je v evropské patnáctce 6 procentních bodů, a v evropské pětadvacítce 5 procentních bodů. Ženy tvoří v EU většinu vysokoškolsky vzdělaných osob (55 %), i když výběr jejich studií stále nese znaky tradičních genderových stereotypních vzorců -v roce 2001 jich v oblasti věd,matematiky a informatiky získalo vysokoškolský diplom 36 %, ve strojírenství pak 21 %³⁰.

Závěrem

Podstatné je, aby pracovníci, kteří mají gender mainstreaming prosazovat, uskutečňovat či podporovat, měli k dispozici potřebné informace, znali fakta a údaje sloužící jako báze pro jejich další činnost.

Jedním z cílů v oblasti řízení lidských zdrojů ve státní správě je přispět k zajištění stejných příležitostí v zaměstnání pro všechny pracovníky, včetně používání stejných kritérií při jejich výběru. Další nezbytností je zajištění práva na vzdělávání a další vzdělávání, práva na postup a na stejnou odměnu a zacházení, pokud se jedná o práci stejné hodnoty. A tak přestože jsem se omezila na rovnost příležitostí v oblasti světa práce a ekonomiky věřím, že sumarizace poznatků o snahách žen prosadit svá lidská práva a prolomit rodové stereotypy v minulosti, prezentace významných aspektů legislativního zajištění rovnosti včetně přiblížení zásadních dokumentů a nástin dalších cest ke změně rodových stereotypů v naší společnosti, poskytne, poslouží i jako pramen argumentací všem dalším aktérům prosazování rovnosti rodů.

Kategorie gender, rod, je vlastně skupina vlastností a chování, spojená s obrazem ženy a muže, která je formovaná kulturou, kulturní struktura, která organizuje sociální vztahy mezi ženami a muži. Právě sociální a kulturní podmíněnosti rozdílných rolí muže a ženy nás opravňuje k vyslovení hypotézy, že závaznost těchto rozdílů je dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami a není tedy přirozeným, neměnným stavem.

Změna vnímání rodů a očekávaný kulturní posun není záležitostí krátkodobou a neproběhne okamžitě. Ale protože je rovnost mužů a žen ve společnosti jedním z měřítek úrovně dosaženého stupně demokracie, je potřebné abychom této problematice věnovali systematickou pozornost.

Hlavním záměrem, který jsem se snažila zakomponovat do mé bakalářské práce, je nastínit problematiku rovných příležitostí žen a mužů, na které musí mít možnost se plnohodnotně podílet jak ženy, tak muži. Z probíhajícího společenského rozvoje totiž

neprofitují ženy a muži ve stejné míře. Příčinou těchto nerovností je především fakt, že zejména ženy při integraci do společenských aktivit musí čelit překážkám spočívajícím v tradičních rolích, kultuře a sociálním prostředí. Praktické naplňování principu rovnosti žen a mužů vyžaduje cílenou osvětu a postupnou změnu chování, postojů, norem a společenských hodnot s cílem překonat stereotypní nahlížení na ženy a muže. Nerovné postavení partnerů v rodině je zakotveno v kulturně – společenském stereotypu, dle kterého je většina odpovědnosti v rodině (domácí práce, péče o děti a seniory v rodině) kladena na ženy a úlohou muže je finanční zabezpečení rodiny. Tento přístup vede k neúměrnému dvojímu zatížení ženy, nesouladu mezi pracovním a rodinným životem a podporuje nerovné odměňování (resp. možnost žen dosáhnout vyšších výdělků). V této souvislosti je nezbytné nacházet prostředky a vytvářet podmínky pro usnadnění sladění rodinného a pracovního života a napomáhat spravedlivému rozdělení rolí partnerů a spravedlivému odměňování za vykonanou práci.

Základní příčina problému spočívá ve společenském uspořádání, institucích, hodnotách a názorech, které vytvářejí a udržují nerovnováhu mezi ženami a muži. **Otázkou není, jak „zapojit“ ženy do jednotlivých procesů, ale jak tyto procesy upravit, aby vytvořily prostor pro zapojení žen i mužů.**

Resumé

Shrnu-li téma mé bakalářské práce zaměřené na problematiku rovných příležitostí žen a mužů v současné společnosti, pak mohu sdělit, že jsem se soustředila zejména na rozčlenění uvedené otázky do čtyř základních kapitol.

Úvodní část je věnována osvětlení základních pojmů, popisu vytváření rodových rolí v naší kulturní tradici a některým teoretickým východiskům a současným přístupům k problematice gender.

V druhé kapitole se zabývám kulturně-historickými aspekty vzniku a formování úsilí žen o svá práva a vývoji ženské otázky v České republice od počátku až do současnosti.

Opatřením na podporu rovných příležitostí v mezinárodním kontextu, zejména z pohledu nové legislativy Evropské unie je věnována kapitola třetí.

V kapitole čtvrté se zabývám politikou rovných příležitostí pro ženy a muže jako trendu vlády ČR, tedy její aplikací na naše současné společenské podmínky spolu s prezentací statistických dat, zaměřených na postavení žen a mužů ve společnosti.

Statistiku považuji za první krok k další gender analýze. Analýza současné situace je nástrojem k identifikaci nejzávažnějších problémů a východiskem formulace a realizace opatření, která s využitím postupů gender mainstreamingu, přispějí k vytváření předpokladů pro skutečné dosažení rovnosti mužů a žen v společenské praxi a k postupné změně tradičních rodových stereotypů, zafixovaných v naší společnosti.

Anotace

Hlavním cílem mé bakalářské práce je analýza současného systému rovnosti žen a mužů ve společnosti.

Rovnost žen a mužů je jedním ze základních lidských práv, společnou hodnotou EU a České republiky, nezbytnou podmínku pro dosažení cílů unie v oblasti růstu, zaměstnanosti a sociální soudržnosti. I když nerovnosti přetrvávají, učinila Evropská unie a Česká republika v posledních desetiletích značný pokrok v dosahování rovnosti žen a mužů zejména díky právním předpisům v oblasti rovnocenného zacházení, zohledňování této otázky ve veřejném i soukromém životě a díky konkrétním opatřením na podporu postupu žen v zaměstnání.

Anotation:

The main aim of my bachelor thesis is to analyse of the current system of equality between women and men in community as a whole.

Equality between women and men is a fundamental right, a common value of the EU and Czech Republic, and a necessary condition for the achievement of the EU objectives of growth, employment and social cohesion. Although inequalities still exist, the EU and Czech Republic has made significant progress over the last decades in achieving equality between women and men. This is mainly thanks to equal treatment legislation, gender mainstreaming and specific measures for the advancement of women.

Klíčová slova

Rovnost žen a mužů, zaměstnanost, mužský rod, ženský rod, pohlaví

Keywords

Equality between women a men, employment, masculine gender, feminine gender, sex

Použitá literatura

1. Balabán, M: Pojetí ženy a muže v bibli In: Společnost žen a mužů z aspektu gender, sborník statí, Open Society Fund, Praha 1998
2. Valdřová, J.: Čím myslí feministky podle poslance Langra
URL://feminismus.cz/clena.php3?ID=343
3. Velký sociologický slovník II. Praha 1996
4. Šiklová, J.: Gender studies a feminismus na universitách ve světě a v České republice In: Společnost žen a mužů z aspektu gender, Open society Fund, Praha 1999
5. Kiczková, Z.: Rodové stereotypy In: Nerovné cesty k rovnosti, Pohledy na lidské a občanské práva žien na Slovensku. Medzinárodné stredisko pro studium rodiny, Bratislava 2001
6. Badinter, E.: XY. Identita muže, Aspekt, Bratislava 1999
7. Filadelfiová, J.: Ženy v politice In: Nerovné cesty k rovnosti, Bratislava, 2001
8. Mesežnikov, G.- Ivantyšin, M.: Slovensko 1998-1999, Úhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava, 1999
9. Hauserová, E.: Jsi přece ženská... Malý, lehce feministický rádce. Grada Publishing, Praha 1998
10. Eislerová, R.: Číše, meč a láska (Praha 1995)
11. Gjuríčová, Š.: Konstrukce gender: maskulinita a feminita z odlišných perspektiv v In: Společnost žen a mužů z aspektu gender, Open Society Fund, Praha 1998

12. Maříková, H.: Proměna rolí muže a ženy v rodině, In: Společnost žen a mužů z aspektu gender, Praha 1999

13. Gjuríčová,Š.:Konstrukce gender:maskulinita a feminita z odlišných perspektiv,In:Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České republice In: Společnost žen a mužů z aspektu gender, Open Societ Fund, Praha 1998

14. Sborník překladů z evropské a americké feministické sociologie, Sociologický ústav ČSAV, Praha 1992,

15. Moore, H.: Feminism nad Antropology, Poliny Press, Cambridge 1988

16. Ordner, S.B.: Má se žena k muži, jako příroda ke kultuře? In: Oates-Indruchová L.: Dívčí válka s ideologií, Sociologické nakladatelství, Praha 1998,

17. Hendrychová,S.: Společnost žen a mužů z aspektu gender, Sborník statí Open Society Fund, Praha 1999

18. Bečková,D.: Muži,ženy a gender, str.16,FFUK Praha 2001

19. Šiklová,J.:Úvod k publikaci Alty a soprány, kapesní atlas ženských iniciativ, Gender Studies, Praha 1994

20. Kuchařová,V.: Zamykalová,L.: Aktuální otázky postavení žen v ČR,VÚPSV, Praha 1998

21. Hendrychová,S.: Z historie ženského hnutí v Československu In:4 Člověk a jeho práva I., Lidská práva, ženy a společnost, Praha 1992

- 22 . Programový dokument „Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen“ byl schválen dne 8.dubna 1998 usnesením vlády České republiky č.236

23. Gender Studies FFUK
URL:<http://soc-práce.ff.cuni.cz/gender/menu.html>
24. Čermáková,M.,Hašková,H.,Křížková,A.,Linková,M.,Maříková,H.,Musilová,M.:
Souvislosti a změny generových diferencí v české společnosti v 90.letech,
Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha 2000
25. Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen (schváleno
usnesením vlády č.456 ze dne 9.května 2001)
26. Informace o ženských organizacích jsou čerpány z Databáze ženských organizací
v ČR a SR, která je majetkem Gender Studies, o.p.s v Praze
27. URL:<http://europa.eu.int/youreurope/nav/cs/citizens/home.html>
28. URL:http://www.vlada.cz/assets/ppov/rada-pro-rovne-prilezitosti/dokumenty/v_ro_n__zpr_va_rady_za_rok_2007.pdf
29. URL:<http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/archiv/souhrnna-zprava-za-rok-2007.pdf>
30. URL:http://www.equalcr.cz/files/clanky/198/GENDER_MAINSTREAMING_GUIDE.pdf